

PTÁCI *holem* VÁS

2/2003

ČTVRTLETNÍK PRO ORNITOLY, OCHRÁNCE PŘÍRODY A MILOVNÍKY PTAČTVA

Chraňte ptáky před nárazem do oken a skleněných stěn

Zvláště nebezpečná místa jsou:

*skleníky a zimní zahrady
velká okna do zahrad
prosklené autobusové zastávky
skleněné protihlukové bariéry
skleněné opláštění budov*

Naše drobné ptáky může před úhynem při nárazu do oken a skleněných stěn zachránit nalepená silueta letícího dravce. Můžete si objednat siluetu ostříže nebo krahujce v černé nebo žluté barvě.

Samolepky chránící ptactvo dodává:

*Moravský ornitologický spolek,
P. O. Box 65, 751 51 Přerov 1, tel./fax 581 203 150*

**Potřebujete
dovézt publikace ze zahraničí?**

Zařídíme.

Všetičkova 29, 602 00 Brno
Tel./fax: 543 241 146
E-mail: medserv@mbox.vol.cz
<http://www.med-servis.cz>

ÚVODEM

Vážení čtenáři,

v první řadě bych se Vám chtěl jménem redakční rady časopisu Ptáci kolem nás omluvit za zpoždění, se kterým se Vám dostalo do rukou letošní první číslo PKN 1/2003. Toto zpoždění bylo způsobeno pokusem o zpracování tohoto čísla v jiném softwaru, který se ovšem ukázal být nekompatibilním s programovým vybavením naší tiskárny.

Dne 20. června 2003 proběhlo v budově Moravské ornitologické stanice v Přerově další jednání zástupců České společnosti ornitologické a Moravského ornitologického spolku. Diskuse o společné budoucnosti MOS a ČSO se vedla v přátelské atmosféře a podařilo se při ní vyjasnit některá předchozí nedorozumění. Bylo dohodnuto, že během nadcházejícího roku bude MOS a ČSO spolupracovat na společných projektech a činnost obou organizací se bude vzájemně přibližovat. Jako nejdřívejší možný termín případného sloučení obou organizací byl stanoven 1. leden 2005.

První větší společnou akcí MOS a ČSO bude nadcházející Evropský festival ptactva, který se koná ve dnech 4. - 5. října 2003. Festivaly ptactva jsou již tradičně pořádány mezinárodní organizací BirdLife International a v ČR zajišťuje tuto stále oblíbenější a známější událost ČSO (partner BirdLife v ČR). Jelikož letos se na organizaci této akce poprvé podílí i MOS, rádi bychom požádali všechny naše členy, kteří by byli schopni a ochotni uspořádat v místě svého bydliště v rámci letošního Evropského festivalu ptactva ornitologickou exkurzi pro veřejnost, aby zaslali na adresu MOS následující údaje: datum a místo konání, čas a místo srazu, jméno organizátora, vhodné dopravní spojení, popř. další údaje (dle vlastního uvážení) a my jim pak následně zašleme příslušné instrukce.

Vaši pomoc při organizaci letošního Festivalu ptactva velmi oceníme.

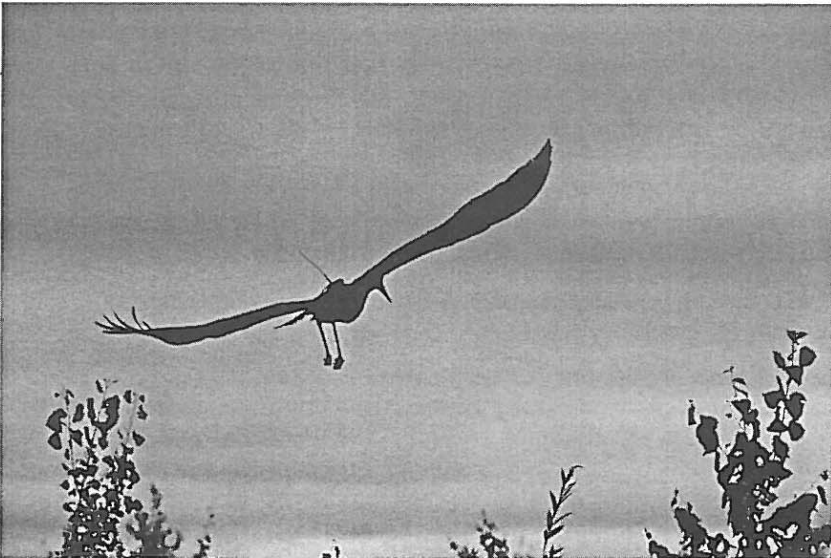
Michal Vinkler

Výsledky satelitního sledování tahu čápů černých (*Ciconia nigra*) v Asii za sezónu 2002 - 2003

Miroslav Bobek, Lubomír Peške, Přemysl Rabas,
František Pojer a Jaroslav Šimek

V roce 2002 navázal na známý projekt Africká odyssey, při kterém byla řada let za pomoci telemetrie sledována migrace čápů černých z České republiky do afrických zimovišť, obdobný projekt Nová odyssey. Jeho cílem je získat poznatky o migraci a zimovištích čápa černého (*Ciconia nigra*) v asijské části jeho areálu. Tyto poznatky by měly zlepšit znalosti jednoho konkrétního druhu, přispět k poznání obecných mechanismů ptačí migrace a sloužit jako podklady využitelné pro zlepšení ochrany tažných ptáků na jejich asijských tahových cestách a zimovištích. Současně má projekt vzdělávací a popularizační cíle, které jsou realizovány prostřednictvím rozhlasového vysílání a internetu (www.rozhlas.cz/odyssey).

Obr. 1. Samička Kateřina odlétá poté, co byla na hnízdišti označena satelitním a pozemním vysílačem. Foto Khalil Baalbaki

Organizátory projektu jsou Český rozhlas a Podkrušnohorský zoopark Chomutov, odborným garantem Akademie věd České republiky.

V rámci dlouhodobého projektu Nová odysea je plánováno studovat migraci populací čápa černého z různých částí asijského areálu, od západní Sibíře až po Dálný východ. V roce jeho zahájení byli sledováni tři jedinci označení v červenci 2002 na jihu Novosibirské oblasti v Rusku, konkrétně u řeky Ob v okrese Suzun. Šlo o hnízdící ptáky ze tří různých hnízd - dva samce (Petr a Roman) a jednu samici (Kateřina). Vedle hliníkových a odečítatelných plastových kroužků byli označeni satelitními a VHF vysílači, jejichž souhrnná hmotnost činila cca 70 gramů (tedy méně než 2,5 % hmotnosti označeného jedince). Jeden samec (Petr) byl označen solárním satelitním vysílačem s cyklem 8 hodin aktivní / 20 neaktivní, zbývající dva ptáci bateriovými satelitními vysílači, které byly časovány tak, aby v předpokládané době migrace do zimovišť vysílaly každý den. Vlastní satelitní sledování zajišťovala společnost CLS Argos.

Třežba výsledky projektu za rok 2002 ještě nejsou plně zpracovány, dá se konstatovat, že přinesl řadu překvapujících zjištění, a to jak pokud jde o základní směry a rychlost migrace, tak o konkrétní tahové cesty (viz mapka).

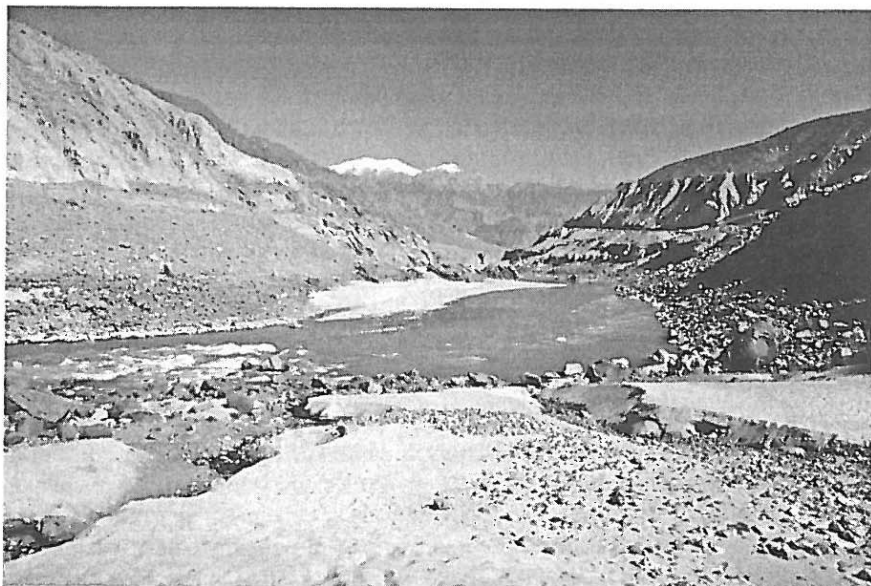
Velmi rychlý přelet na velmi blízké zimoviště – tak by se dal shrnout průběh migrace samce pojmenovaného Roman. Hnízdiště opustil 6. září a o 11 dní později byl již na východě Turkmenistánu. Původní předpoklad, že jde pouze o tahovou zastávku, se ukázal jako nesprávný. Roman zůstával ve východním Turkmenistánu ještě v prosinci, kdy se jeho satelitní vysílač odmlčel. Na rozdíl od čápů černých z České republiky, kteří na cestě do afrických zimovišť museli překonávat vzdálenosti 4500 až 7000 kilometrů, mu stačilo uletět jen 2500 kilometrů (a lze ho tak srovnávat pouze se samcem Davidem, který z České republiky odlétal zimovat do jižního Španělska po trase dlouhé necelých 2400 kilometrů). Roman postupoval velmi rychle a 10. září dokonce překonal vzdálenost 565 kilometrů. K zimování na východě Turkmenistánu využíval intenzivně zavlažovanou oblast v širším okolí měst Bajram-Ali a Mary, kde podnikal dlouhé přelety mezi několika místy vzdálenými až 170 kilometrů. Strategie jeho zimování tedy byla odlišná od strategie ptáků označovaných v České republice a sledovaných během projektu Africká odysea (o ní viz např. http://capi.internet.cz/docs/cz_wintering.rtf).

Méně přímou cestou a po třech dlouhých zastávkách v Kazachstánu doletěl na východ Turkmenistánu i další z čápů – Petr. Přelet z hnízdiště do Turkmenistánu mu včetně zastávek dlouhých 10, 13 a 6 dnů trval celkem 44 dnů. Po 14 dnech strávených na východě Turkmenistánu se 1. listopadu znovu rozletěl na jih a po dvou stech kilometrech se zastavil hluboko ve vnitrozemí Afghánistánu. Vzápětí se

však vrátil na sever a potuloval se pak u řeky Amudarji na turkmensko-afghánském a uzbecko-afghánském pomezí. Konečně 19. listopadu podnikl další vážný pokus o cestu přes Hindúkuš na jih (snad do Pákistánu nebo do Indie). Bohužel, patrně 21. listopadu nedaleko afghánského městečka Barfak zahynul. Z poznatků, které během pozdější návštěvy této oblasti získal tým Nové odyseje, lze s velkou mírou pravděpodobnosti vyvozovat, že se Petr stal obětí místních lovců.

Na rozdíl od obou samců, kteří směřovali k jihozápadu, samice Kateřina se již v srpnu rozletěla téměř přímo na jih a zastavila se v Džungarské pánvi v severozápadní Číně. Odtud namířila k západojihozápadu, 9. září se ale ocitla ve „slepé uličce“ mezi velehorskými štíty u jezera Issyk-Kul v Kyrgyzstánu. Téměř po stejné trase se v následujících dnech vrátila, necelé tři týdny pak odpočívala v jihovýchodním Kazachstánu a znovu vyletěla k jezeru Issyk-Kul. Tentokrát pokračovala v cestě a během 30. září a 1. října přeletěla přes Ťan Šan. Přitom změnila směr k východu a dostala se tak do Tarimské pánve v západní Číně. V této oblasti se zdržovala až do 14. prosince. Celkem v Tarimské pánvi, kde v prosinci noční teploty klesaly hluboko pod bod mrazu, zůstala přes 10 týdnů. V poslední třetině tohoto období ovšem téměř neustále přeletovala z místa na místo, což patrně

Obr. 2. Místo, kde byla zastřelena Kateřina. Foto Khalil Balbaki

souviselo s hledáním klimaticky a potravně vhodné lokality (podle sdělení čínského ornitologa Ma Minga čápi černí v Tarimské pánvi nepoččetně zimují, využívají však jen několika lokalit v blízkosti teplých pramenů). Přitom se dvakrát přiblížila pohoří Kunlun na jižním okraji pánve. Až po třetím přiblížení ho 14. prosince přeletěla a ještě tentýž den dosáhla průsmyku Kunjerab (4.730 m n. m.) v pohoří Karákóram. Při další relaci jejího vysílače byla 17. prosince lokalizována v údolí Indu na severu Pákistánu, nedaleko masívu Nanga Parbat – z Tarimské pánve se jí tedy podařilo přeletět na indický subkontinent. V údolí Indu ale její cesta do zimovišť předčasně skončila. V únoru 2003 se přímo na místě podařilo týmu Nové odyseje zjistit, že ji zastřelili místní lidé (kteří si toho, že je označena vysílačem a kroužky, všimli až dodatečně – vysílač a kroužky tedy nebyly ani nepřímou příčinou její smrti). Za důležité zjištění lze považovat, že Kateřina byla součástí hejtna čápů černých – přinejmenším přes Karákóram tedy neletěla sama a její cesta nebyla náhodná. Současně se potvrdilo, že průsmykem Kunjerab a údolím Indu vede důležitá tahová cesta, na které jsou však táhnoucí ptáci s výjimkou dravců velmi intenzivně loveni. Kateřinin příběh vzbudil velký zájem ochránců přírody z nevládní organizace WWF - Pakistan, která plánuje zahájit na severu Pákistánu monitoring tahu ptáků a především aktivity směřující k omezení jejich lovu.

Poznatky získané v prvním roce projektu Nová odysea rozšiřují naše znalosti o čápu černém a mohly by mj. přispět k jeho lepší ochraně i k ochraně dalších druhů s podobnou migrací a ekologií. Navíc překvapivý průběh migrace jediné sledované samice je velmi silným podnětem k úvahám o navigačních mechanismech u čápů černých, o způsobech a míře fixace jejich tahových cest apod.

Na rok 2003 je plánováno za použití novějších technologií sledování čápů z Novosibirské oblasti opakovat. Výsledkem by mělo být rozšíření dosavadních poznatků o tahových cestách a poloze tahových zastávek a zimovišť této populace, zjištění, jaká je strategie zimování v různých oblastech (Turkmenistán, Pákistán, Indie), a pokud možno také získání dalších poznatků o migraci v pásmu nejvyšších pohoří světa, které je svým způsobem přirozenou laboratoří umožňující testovat hypotézy týkající se různých aspektů ptačí migrace.

Hnízdní ornitocenózy zámeckých parků v Bystřici pod Hostýnem, Přemyslovicích a Mořici

RNDr. František Hanák

Zámecký park v Přemyslovicích (okres Prostějov) má rozlohu 1,1 ha, sklon 2 až 6% a leží v nadmořské výšce 395 m. Je položen u novogotického zámku z 80 let 19. století. Hlavní část parku před zámkem je řešena volně krajinářsky s plochami trávníku a mladšími výsadbami dřevin. Starší porosty jsou v části parku za zámkem a na jeho nádvoří. Roste zde 8 taxonů jehličnanů a 40 taxonů listnáčů. Za povšimnutí stojí sloupovitý nažloutlý tis (*Taxus baccata* 'Fastigiata Aurea'), výrazný kultivar zeravu (*Thuja occidentalis* 'Wareana'), lípa Matsudova (*Salix matsudana* 'Turtuosa'), jírovce (*Aesculus hippocastanum*) a převislé břízy (*Betula verrucosa* 'Youngii'). U parku je rybníček o rozloze 0,1 ha. Pokryvnost v %: byliny – 79, keře – 37, stromy – 48. Dřeviny dosahují věku 40 až 120 roků. Faunistický sčítací čtverec: 6467, zeměpisné souřadnice: 49°33' N, 16°56' E, územní celek: Zábřežská vrchovina. Park je obklopen obecní zástavbou, zahradami a lesem.

Před zámkem v Mořici (okres Prostějov) se rozkládá v nadmořské výšce 270 m menší (0,41 ha) řídko osázený park se sklonem 1%. Roste v něm 5 taxonů jehličnanů a 12 taxonů listnáčů obvyklých pro menší parky. Stromy dosahují věku 30 až 100 let. Pokryvnost v %: byliny – 73, keře – 24, stromy – 43. Faunistický sčítací čtverec: 6669, zeměpisné souřadnice: 49°19' N, 17°11' E, územní celek: Hornomoravský úval. V okolí parku se nachází obecní zástavba, komunikace a zahrady. Další údaje o zámeckých parcích uvádějí Kříž et al. (1978), Hieke (1985) a Pacáková-Hošťálková (1999).

Při výzkumu byla použita standartní metodika liniového transektu (Šťastný 1974). Ostatní aplikace metod je shodná s metodikou použitou v pracích Hanáka (1996, 2002) včetně synekologických charakteristik a analýzy ptačích společenstev.

V zámeckém parku v Bystřici pod Hostýnem bylo zaznamenáno v hnízdčním období let 2000 až 2002 celkem 60 druhů ptáků při abundanci 421 ex. a denzitě 282,55 ex./10 ha. Ve sledovaném období zde nebyl zjištěn žádný eudominantní druh, 2 druhy byly dominantní (kos černý, pěnkava obecná), 15 druhů bylo subdominantních, 17 recedentních a 26 subrecedentních. Křivka distribuce dominance v obr. 1 ukazuje na příznivé rozložení dominance ve všech sledovaných hnízdčních obdobích. Drobnější lomy svědčí o zvýšené denzitě některých synantropních druhů a druhů s méně vyhraněnými nároky na prostředí. Podle

Simpsonova indexu dominance ($c=0,0098$) ukazuje, že se v tomto parku jedná o vyspělé společenstvo ptáků s větším počtem druhů s vyrovnanou početností. Celková diverzita ($H'=4,8172$) a ekvitabilita ($J'=0,8544$) dosáhly vyšších hodnot a ukazují na vysokou druhovou rozmanitost a vyrovnanost. Ornitologická hodnota území parku vyjádřená indexem OV byla 62,84. Bioindikace vyjádřená indexem antropického narušení biotopu měla hodnotu IAA=2,28. Jedná se tedy o území ornitologicky cenné s mírně zvýšenou hodnotou IAA. Lze tedy konstatovat, že druhové složení ptačího společenstva parku v Bystřici pod Hostýnem má přirozený charakter a je relativně stabilní

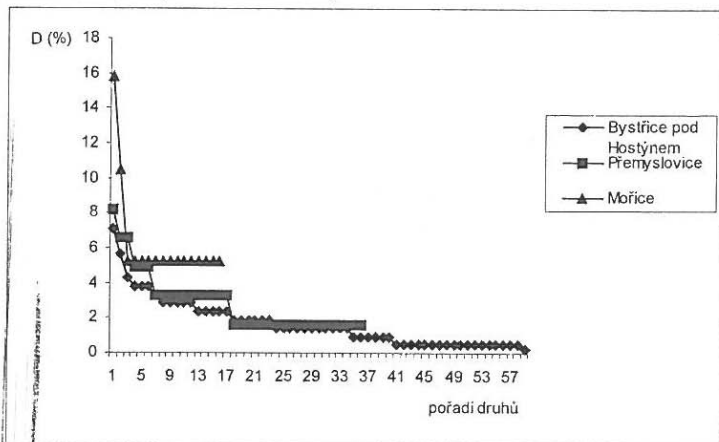
Na zkoumané ploše zámeckého parku v Přemyslovicích bylo zjištěno v hnízdním období let 2000 až 2002 celkem 38 druhů ptáků při abundanci 122 ex. a průměrné denzitě 1109, 09 ex./10 ha. Nebyl zjištěn žádný eudominantní druh, 3 druhy byly dominantní (kos černý, vrabec domácí, pěnkava obecná), 15 druhů bylo subdominantních a 20 redecendentních. Třída subredecendentních druhů nebyla obsazena. Křivka distribuce dominance (obr. 1) má mírně strmější průběh a svědčí o méně vyspělém společenstvu a drobné lomy potvrzují relativně vyšší početnost synantropních druhů. Simpsonův index dominance ($c=0,0371$) ukazuje na poměrně příznivé rozložení dominance v ptačím společenstvu parků. Z hodnot diverzity ($H'=4,2327$) a ekvitability ($J'=0,8496$) je zřejmý vyšší vliv antropického zatížení biotopu. Obě synekologické charakteristiky jsou ekvivalentní podmínkám prostředí parku i jeho ornitologické hodnotě (OV=47,33) a indexu antropického narušení biotopu (IAA=2,31). Jedná se tedy o území ornitologicky poměrně cenné se zvýšenou hodnotou IAA, které je ovlivněno uměle pozměněným prostředím.

V zámeckém parku v Mořici bylo zjištěno v hnízdních obdobích let 2000 až 2002 pouze 16 druhů ptáků při abundanci 38 ex. a denzitě 926 ex./10 ha. Ve sledovaném období byly zjištěny 2 eudominantní druhy (vrabec domácí, pěnkava obecná) a 14 druhů bylo dominantních. Třídy subdominantních, redecendentních a subredecendentních druhů nebyly obsazeny. Křivka distribuce dominance (obr. 1) má strmý průběh a hodnota Simpsonova indexu dominance byla vypočtena $c=0,8413$. Obě charakteristiky prezentují neustálené ptačí společenstvo pouze se synantropními druhy. Hodnoty diverzity ($H'=2,7746$) a ekvitability ($J'=0,8164$) jsou úměrně malé rozloze parku, chudému vegetačnímu krytu, okolní frekvenci a antropogennímu prostředí. Z výsledků synekologických charakteristik vyplývá i stav ornitologické hodnoty území (OV=4,37) a indexu antropického narušení biotopu (IAA=2,81). Jedná se o území bez ornitologického významu s vysokou hodnotou IAA.

Literatura

- Hanák F., 1996: Hnízdní ornitocenózy zámeckého parku v Budišově u Třebíče. Zprávy MOS, 54: 6-21.
Hanák F., 2002: Hnízdní ornitocenóza zámeckého parku v Budišově u Třebíče v roce 2001. Zprávy MOS, 60: 203-212.
Hieck, K., 1985: Moravské zámecké parky a jejich dřeviny. SZN, Praha.
Kříž, Z. a kol., 1978: Významné parky Jihomoravského kraje. Blok, Brno.
Pacáková-Hošťálková B. a kol., 1999: Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Libri, Praha.
Šťastný, K., 1974: Návrh jednotné metodiky kvantitativního výzkumu ptáků. Zprávy MOS, 32: 13-21.

Obr. 1. Distribuce dominance hnízdních ornitocenóz zámeckých parků v letech 2000 až 2002 (D – dominance).

Strnad viničný (*Emberiza cia*) ve Slezsku a na střední Moravě - historie výskytu

Jiří J. Hudeček, RNDr. František Hanák

Úvod

Současný trend moderního zpracování faunistických dat spočívá v podrobném a vyčerpávajícím zhodnocení pramenů, literatury a dochovaných sbírkových fondů. Při této práci je potřebné obnovit diskusi k probírané problematice. Etika této práce je v braní ohledu na názory předchozích autorů, přičemž jsou potřebné

vyčerpávající znalosti tématu. Tato práce hodnotí výskyt *E. cia* ve Slezsku a na střední Moravě (mimo okolí města Brna).

Vrch Cvilín u Krnova (ve Slezsku)

V červnu 1818 našel 1 pár *E. cia* u Krnova von Uechtritz (1820). O jeho cestě po Bruntálsku a Krnovsku včetně detailů pozorování se zmiňujeme na jiném místě (Hudeček & Hanák, v tisku). Uechtritzova kniha byla pokládána za málo známou a málo dostupnou (Opravil 1961). Přesto zprávu ocitoval později Pax (1925) zmínkou o 1 páru *E. cia* na vrcholu Burgbergu (u Krnova). Podrobně se pak o ní rozepsal Zimmermann (1937) včetně doslovného přepisu Uechtritzova popisu. Pokládá jej za velmi dobrého pozorovatele a *E. cia* za "dřívějšího" (hnízdícího ?) ptáka na dřívě německo - rakousko - slezském hraničním území. Nelze tedy hovořit o "zcela zapomenuté" zprávě. Časově velmi blízká je i zpráva Koschatzkyho (1821), který *E. cia* zapsal v seznamu slezských ptáků (nikoliv jen okolí Krnova !) ve svém "Šestém a posledním dopise" (str. 206, obr. 1). Pokud by druh našel na zmíněném vrchu u Krnova, musel by ho jako význačný zapsat v popisu fauny, kterou tam našel. To však neučinil¹⁾.

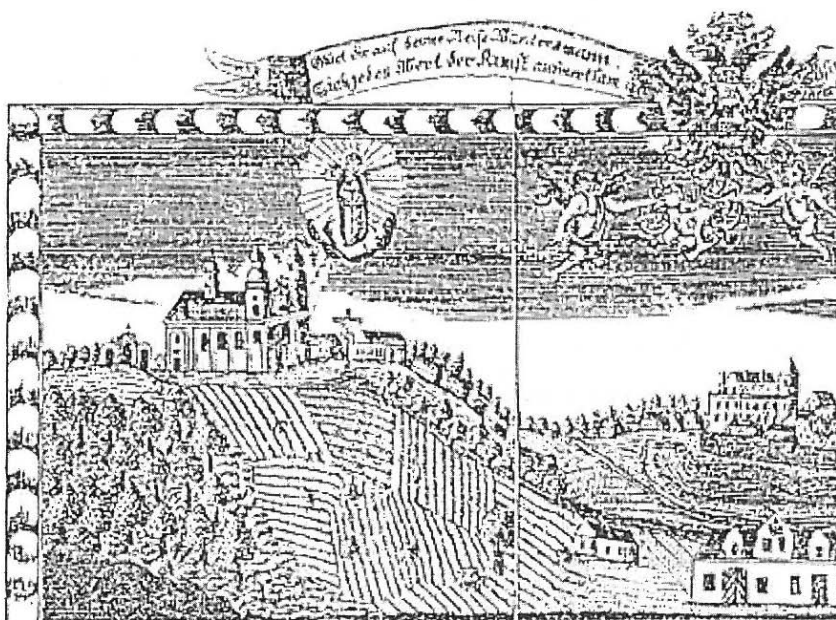
Obr. 1. Text Koschatzkyho (1821) práce se zápisem strnada viničného (*Emberiza*).

Emberiza alpestris, C. millaris, uyallo, rehue-
nica.

Sdělení Spatziera (1831, str. 411), že *E. cia* je "v Itálii hojným, navštěvuje nás jen na tahu" je bez viditelných souvislostí s předchozími zprávami uvedených autorů. Spatzierova práce je taktéž soupisem slezských ptáků, ač on sám sbíral a pozoroval nejvíce v okolí Krnova. Lakonická zmínka Keyserlinga & Blasia (1840), že je *E. cia* ve střední Evropě jen jednotlivě pozorován, podporuje možnost podobných výskytů v té době. Vrch Burgberg (= Cvilín) tvoří Přední a Zadní cvilínský kopec (441 a 423 m n.m.). Koschatzky (1821) k němu vyjadřuje jistý obdiv, když píše o malebném pohledu na něj a o tom, že na jeho úpatí je položeno město Krnov. Burgberg byl na severní a východní straně podle něj porostlý četnými keři a "ozdoben" krásnými a vzácnými rostlinami (na skalnatém podloží) a pokládán za pozoruhodné místo krnovské krajiny. Na Zadním kopci byla zřícenina hradu Schellenburgu. Nad městem bylo také poutní místo (v 437 m n.m.) s barokním kostelem Matky Boží (vystavěném v letech 1722-27), k němuž vedla alej starých stromů (bližší popis, viz Schulig 1923, Zapletal 1969). Je zcela jisté, že vrch

Burgberg obývaly v 19. století i později termofilní a xerofilní druhy hmyzu (?) i obratlovců. Nalezena tam ještěrka zelená, *Lacerta viridis* (Adamek 1944) a hnízdil mandelík hajní, *Coracias garrulus* (Heinrich 1856). Stav kopce na konci 18. století a počátkem 19. století výskyt takových druhů umožňoval (obr. 2). Místo nebylo bohužel od časů Spatziera zoologem systematicky sledováno.

Obr. 2. Vzhled Cvilínského kopce (Burgbergu) k roku 1795 (podle Anonyma 1937).

Okolí Hranic (na střední Moravě)

Snad na podzim 1949 zastřelil O. Vitoslavský 1 M ad. *E. cia* u Hranic na Moravě, v loukách a křovinách směrem ke Klokoči. Podal o tom zprávu dr. J. Jirsíkovi (cf. Hanák 2000). Kus je pod inv. číslem 54/70 uložen v Moravské ornitologické stanici v Přerově (Sitko 1980, 1981, in verb.). Jeho rozměry jsou následující : křídlo 83 mm, ocas 75 mm, zobák 11,1 mm, běhák 19 mm, váha ? Je to jediný dochovaný doklad výskytu *E. cia* v celé oblasti (obr. 3).

Obr. 3. Strnad viničný (*Emberiza cia*), M ad., Hranice na Moravě, podzim (?) 1949, leg. O. Vitoslavský (Moravská ornitologická stanice, Přerov, inv. č. 54/70). Foto Jiří J. Hudeček

Poznámky

¹⁾ Zmínka Šuhaje & Kuzníka (Fauna Boh. Septentrionalis, 26, 2001, str. 66) o vinicích v oblasti u Krnova v minulosti (ve vztahu k *E. cia*) je nadsazená. *E. cia* je v oblastech pravidelného rozšíření v jižní Evropě vázán na areály skalnatých hřebenů (dep. Haut - Rhin, Pfeffer & Gilot 2002). U vinic šlo o zmínky v pramenech, podle místních názvů a nálezů peciček révy vinné ze středověku (14. století), přičemž k zániku pěstby došlo již za třicetileté války (Opravil 1963).

Literatura

- Adamek J., 1944: Beiträge zur Kenntnis der Erdgeschichte der Pflanz - und Tierwelt im Kreis Jägerndorf. - Jägerndorfer Ländchen, 11 (3): 15-16, (5): 19-20, (7): 21-26, (8): 29-30.
- Anonymus, 1937: Jägerndorfer Arbeitsbescheinigung. - Jägerndorfer Ländchen, 11: 54-55.
- Hanák F., 2000: Preparátor Oldřich Vitoslavský devadesátiletý. - Ptáci kolem nás, 2000 (1): 27-28.
- Heinrich A., 1856: Mährens und k. k. Schlesiens Fische, Reptilien und Vögel. Ein Beitrag zur Fauna beider Kronländer. In Commission bei Nitsch und Grosse, Brünn.
- Hudeček J. J., Hanák F., v tisku : Uechtrizova cesta na Krnovsko a Bruntálsko ze zoologického hlediska. - Sbor. Bruntál. Muz.
- Koschatzky K., 1821: Naturhistorische Wanderungen in den Jägerndorfer und heimathlich Gegenden, geschildert in Briefen an einen Freund in ***** h. - Hesperus, 30: 129-136, 203-207.
- Opravil E., 1961: Rostliny v "Malé cestě přírodovědce" od M. Uechtrizze. - Přír. Čas. Slez., 22: 571-579.
- Opravil E., 1963: Z minulosti vinohradů ve Slezsku a na severní Moravě. - Zprávy SÚ ČSAV v Opavě, 124 B: 8-9.
- Pax F., 1925: Wirbelthierfauna von Schlesiens. Verlag von Gebrüder Borntraeger, Berlin.
- Pfeffer J.- J., Gilot F., 2002: Statut du Bruant fau (*Emberiza cia*) dans les vosges Haut - Rhinoises. - Ciconia, 26: 65-74.
- Schulig H., 1923: Topographie von Jägerndorf. In: Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf. Druck und Verlag A. Dreschler, Troppau.
- Sitko J., 1980: Sběrka dermoplastických preparátů, kůže a prsních kostí ze sbírek Moravské ornitologické stanice v Přerově. - Zprávy MOS, 37: 9-35.
- Sitko J., 1981: Seznam dermoplastických preparátů, kůže a prsních kostí ze sbírek Moravské ornitologické stanice. Vyd. OVM J. A. Komenského, Mor. ornitol. sdruž. v Přerově v SZN, Praha.

- Spatzier J., 1831: Verzeichniss nebst einigen naturhistorischen Bemerkungen über unsere vaterländische Vögel. - Mitt. Ges. Ackerb. Brünn, 21: 410-414.
- Uechtritz M. F. S. von, 1820: Kleine Reise eines Naturforschers. Bei Johann Friedrich Korn, dem ältern Breslau.
- Zapletal L., 1969: Geografie města Krnova. Měst. nár. výbor, Krnov.
- Zimmermann R., 1937: Ist die Zippammer, *Emberiza cia* L. in Schlesien vorgekommen? - Ber. Ver. Schles. Orn., 22: 39.

KRÁTKÁ SDĚLENÍ

Moták lužní (*Circus pygargus*) způsobil požár

Velmi zvláštní případ úhynu motáka lužního ohlásili Moravskému ornitologickému spolku zemědělci od Chválkovic u Olomouce. Dne 14. 8. 2001 si všimli, že začala hořet suchá sláma přímo na poli pod elektrickým vedením. Požár slámy uhasili ještě v zárodku. K jejich velkému překvapení našli v ohnisku požáru ohořelé tělo dravce (uvedli, že šlo o poštolku). Svůj nález ohlásili, protože mrtvý dravec měl na noze kroužek (Národní muzeum EX 59851).

Nyní po více než roce a půl se nám podařilo zjistit, že nešlo o poštolku, ale o motáka lužního, kterého okroužkoval ornitolog Karel Poprach dne 3. 7. 2000 jako mládě na hnízdě u Troubelic (okr. Olomouc). To je asi 26 km od místa nálezu.

Dravec způsobil požár pravděpodobně tak, že při dosedání na sloup elektrického vedení spojil křídlem a nohama drát se sloupem. Vzniklý zkrat pak zapálil jeho peří a od něho se vzňala i suchá sláma na poli.

I přesto, že zaznamenáváme každoročně úhyny dravců po kontaktu s elektrickými vodiči, nebyl nám zatím znám případ spojený s následným požárem.

Závěrem chci poděkovat Karlu Poprachovi a Kroužkovací stanici Národního muzea za poskytnutí údaje o kroužkování.

Jiří Šafránek

Zapomenutý čáp bílý

Ráda bych vás informovala o pozdním výskytu čápa bílého. V roce 2001 zůstal jeden mladý čáp bílý v katastru obce Skalička (okr. Přerov) u samoty Kamenec až do listopadu. Již od zří se přizívuje ve výběhu drůbeže u pana Františka Prdy. Ten jej pravidelně přikrmuje i odřezky masa. Čáp se přes den prochází po okolních polích a nocuje na staré vrbě nebo na sloupu VN.

Sledováním hnízdicích čápů bílých v naší obci Skalička se zabývám již 15 let a proto přikládám i své záznamy o jejich přiletech a odletech.

Rok	Přilet prvního	Přilet druhého	Odlet	Poznámka
1987	?	?	15. 8.	
1988	27. 3.	?	?	
1989	20. 3.	25. 3.	27. 8.	
1990	27. 3.	?	17. 8.	neměli mladé, na jaře zima a sníh
1991	18. 4.		29. 8.	společný přilet
1992	3. 4.	5. 4.	31. 8.	
1993	1. 4.	3. 4.	27. 8.	neměli mladé
1994	3. 4.	5. 4.	21. 8.	2 mladé, jedno vyhodili z hnízda v půli července
1995	5. 4.		13. 8.	1. 9. se jeden vrátil
1996	6. 4.	7. 4.	31. 8.	3 mladé
1997	17. 4.	18. 4.	po 20. 8.	velmi studené jaro, 2 mladé, při povodňových deštích oba zahynuli a staří je vyházeli z hnízda
1998	2. 4.	10. 4.	3. 9.	3 mladé, 1 vyhodili
1999	26. 3.		23. 8.	společný přilet, 3 mladé
2000	26. 3.	2. 4.	4. 9.	2 mladé
2001	19. 3.	27. 3.	26. 8.	3 mladé

Eva Váňová

Vyhodnocení hnízdní sezóny r. 2000 v budkách městských lesů a parků

Hnízdění bylo díky teplému roku 2000 opět úspěšné. Ptáci částečně obsadili i nové budky vyvěšené v zimě 1999-2000.

Populace doupných ptáků je stabilní a dochází jen k velmi mírnému kolísání v rámci jednotlivých druhů. Na lokalitě Tlustá hora vedle vysílače zahnízdlily nově dva páry sýkory parukářky.

Velké ztráty budek způsobuje strakapoud velký. Některé budky jsou od něj tak velké, že hřebíčky držící plech není do čeho zatlout. Letos se musí nechat v klempířství vyrobit nové ochrany vletových otvorů a předních stěn. Stávající hliníkový plech strakapoud po delší snaze také rozbije.

Na Želechovicku bylo při těžbě ukradeno 15 budek. Stačilo by upozornit před těžbou a budky bychom před kácením sundali a přemístili. Jako je tomu např. na lokalitě Tlustá hora, kde tato spolupráce funguje bezvadně.

Na podzim r. 2001 doporučuji doplnit 40 budek na Želechovsko, 30 budek na Tlustou horu, 10 do areálu Baťovy nemocnice. Bylo by dobré objednat budky tvrdšího materiálu, které jsou sice o něco dražší, ale lépe odolávají strakapoudovi.

Na konec ještě jedna dobrá zpráva. Za pomoci Městské zeleně a Okresního úřadu Zlín se podařilo vytvořit 17 upravených hnízdišť pro Kavku obecnou na hradě v Malenovicích. Při opravě hradu byly steré hnízdní místa uzavřeny a kavky v náhradních otevřených střílnách hynula na průvan. Do střílen byly osazeny zevnitř speciální budky pro kavky. Na vyhodnocení průběhu hnízdění se musíme rok počkat. V tuto dobu (březen) již kavky jeví o budky zájem.

Tab. 1. Vyhodnocení hnízdění v městských parcích a Baťově nemocnici.

Druh	vyhnížděno	opuštěno a zničeno
Sýkora koňadra	14	2
Sýkora modřínka	2	-
Sýkora uhelníček	1	-
Brhlík lesní	5	-
Lejsek bělokrký	2	-
Rehek zahradní	3	-
Špaček obecný	9	-
<u>Prázdné</u>	<u>-</u>	<u>12</u>
Celkem	36	14

Tab. 2. Vyhodnocení hnízdění na lokalitě Tlustá hora

Druh	vyhnížděno	opuštěno a zničeno
Sýkora koňadra	81	5
Sýkora modřínka	30	2
Sýkora uhelníček	20	1
Sýkora parukářka	2	-
Brhlík lesní	34	1
Lejsek bělokrký	47	2
Rehek zahradní	2	-
Špaček obecný	13	-
Vrabc polní	3	-
Červenka obecná	1	-
Vosy	6	-
Plšík lískový	7	-
Prázdné	-	12
Celkem	247	23

Tab. 3. Vyhodnocení hnízdění na lokalitě Želechovické poleší

Druh	vyhnížděno	opuštěno
Sýkora koňadra	94	-
Sýkora modřínka	66	-
Sýkora uhelníček	19	-
Brhlík lesní	45	-
Lejsek bělokrký	70	-
Vrabc polní	1	-
Netopýr	4	-
Vosy	4	-
Prázdné	-	61
Rozbité od strakapouda	-	22
Celkem	303	86

Vyhodnocení hnízdění sov

V roce 2000 bylo puštíkem obecným obsazeno 105 budek. 82 hnízdění proběhlo úspěšně. Odchováno bylo 253 mláďat. Zásoby na hnízdě tvořili z 88 % hlodavci. Vyrobeny a vyvěšeny byly 4 nové budky. Převěšeno na nové vhodnější místo bylo 23 budek. Vyhodnocení hnízdění sov a kontrolu budek provedl ing. Karel Zváral.

Ing. Jan Švéda

Ležatý sýkorník s chodbičkou

Co je zase tohle? - řeknete si při pohledu na nákres zvláštní budky. Vždyť nepřipomíná klasickou ptačí budku, která tvarem více méně odpovídá datlí dutině. Bude-li se někdo chtít pustit do její výroby, kromě obvyklého „know-how“ by měl vědět i proč-tedy „know-why“. Protože není budka jako budka.

Lidová umělecká tvořivost nám v minulosti předvedla lehké obměny klasických budek s doprovodnými většími, menšími a někdy zcela minimalistickými-a proto nepříliš vhodnými rozměry. Ptáci kupodivu všechny tyto typy obsazují, protože jim vlastně nic jiného nezbyvá. V lesích, hlavně mlazinách a tyčovině, chybí jakékoliv dutiny. Ani ve starších lesích jich není nadbytek. Pokud tam nějaké jsou, určitě o nich vědí strakapoudi a kuny. A hospodaří v nich po svém. Díky své dobré reprodukční schopnosti však dokážou sýkory, brhlíci a lejsci nahradit ztráty vzniklé predací.

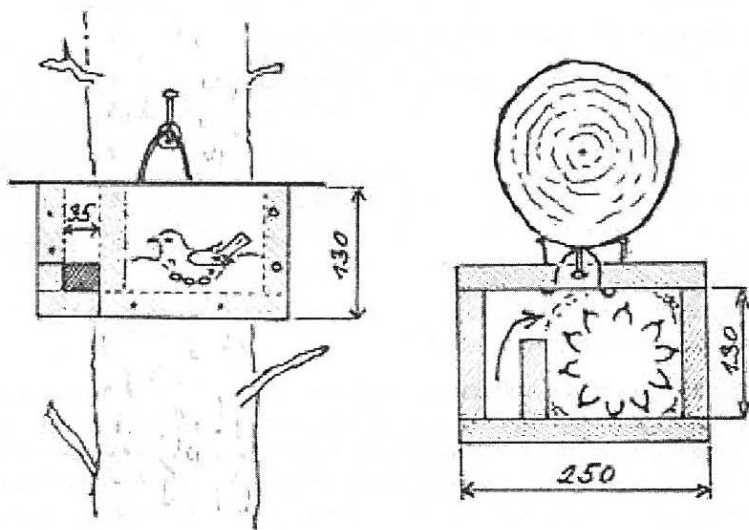
V minulých číslech PKN a Ptačího světa mě velmi potěšily články Sýkorník „na ležato“ od p. M. Hirta a Zabezpečení budek proti kunám a kočkám od p. J. Rychlého. Oba autoři předkládají řešení, jak eliminovat činnost vynalézavých kun a nenechavých strakapoudů. Jelikož se ekologií lesních ptáků zabývám řadu let, vyvěsil a kontroloval jsem stovky budek pro drobné ptactvo. Od začátku mé činnosti vyvstal problém, jak vyzrát na zmiňované „hospodáře“. Budky větších rozměrů, včetně typu „s nástavbou“ (HENZE), jsou náročné na pracnost i spotřebu materiálu. Proto mou snahou bylo zkonstruovat budku optimálních rozměrů, bezpečnou před kunami a strakapoudy.

Strakapoudi plení budky zejména v době hnízdění. Kuny samozřejmě také, ale navíc se liniím budek věnují i v zimních měsících, když se snaží packou dosáhnout přes vletový otvor na spící ptáky. Tento noční predátor je úspěšný hlavně u budek nečištěných: pták sedící na staré výstelce je blízko otvoru a kuna na něj dosáhne. Dále u budek, kde tvůrce šetřil materiálem a vyrobil tzv. minibudku. Ale i při malých rozměrech budky lze hodně zachránit dostatečně dlouhou stříškou. Běžně se tento prvek zdůvodňuje tím, „aby do budky nepršelo“. Což pro ptáky není až tak nebezpečné, jako všetečné kuní tlapky.

Stříšku tedy s přesahem alespoň 7 cm v přední části. Mimochodem, daleko horší, než kapky deště, jsou čůrky vody stékající po kmeni při dešti. Často jsou úhyny mláďat připisovány na vrub „studeného počasí“, na vině však spíše bývá špatná volba instalace budky (závěsná lišta připlácnutá k hladké kůře vyvolává

efekt, který dělá z budky dřevěný průtokoměr). Podstatnou roli hraje tedy i druh stromu, na kterém budka je instalována. Hladká kůra buku nebo habru je sice doporučovaná z hlediska protikuní strategie jako přirozená zábrana. Ovšem z pohledu zamokření a tím i menší životnosti budky je nejméně vhodná. Proto ve smíšených porostech volíme nejlépe smrk, ze kterého voda při deštích odkapává korunou a kmen je relativně suchý.

Je určitě lepší obětovat více materiálu, a vyrobit raději budek méně, zato bezpečných (Hirt). Dobrým řešením v rámci klasických budek je opatření plechového krytu před vletovým otvorem (Rychlý). Mnou předkládaná budka je vlastně syntézou obou předchozích s jedním rozdílem - není příliš rozměrná ani náročná na výrobu a údržbu. Její antipredační účinek je patrný z nákresu. Kuna sedící na sřeše do otvoru nedosáhne. Spustí li se hlavou dolů, hladký materiál střechy jí nedovolí v této poloze setrvat. Budka s dřevěnou stříškou jí sice umožní pověsit se hlavou dolů, ovšem dlouhá chodbička ji zabrání dosáhnout na sýkoru spící „za rohem“.

Strakapoud velký vysekává otvor u budek oplechovaných vedle nebo těsně pod původním otvorem, tedy nejčastěji v horní polovině budky. U neoplechovaných klasických budek si práci usnadní pouhým zvětšením vletového otvoru, zejména u budek starších a trouchnivějících. V rohu dole umístěný otvor mu neumožňuje

zajmout stabilní „pracovní polohu“ - tedy zapřít se tvrdými rýdovacími pery. Zatím ani jednu tuto neoplechovanou budku nenarušil (11 ks, 3 roky). Hřebík na konci chodbičky má funkci prolézačky pro případ, že by se strakapoud prosekal do již tak těsného prostoru, spočítaného na velikost sýkory. Rovněž pro kuní tlapku, která někdy otvorem vytáhne (z klasických budek) celé hnízdo i s mlád'aty, je to další nepřekonatelná překážka.

Takto vyrobenou budku mají v oblíbě zejména sýkory, které jsou však pověstné svou hnízdní přizpůsobivostí (poštovní schránka, roura, škvíra ve zdi, pařez apod.). Lejsek bělokrký ji obsadil pouze jednou a brhlík zatím vůbec, ač ji začal olepovat. Je možno tedy tento typ nazvat „sýkorník“, nikoliv budkou pro ptáky. Dole umístěným otvorem připomíná budku pro netopýry, takže až tak úplně nová není. Že to není budka universální je pro někoho možná špatná zpráva. Já kladu důraz na co největší bezpečnost před predátory, a věřím, že většina ochranářů rovněž.

Pro snazší čištění je boční stěna vsazena mezi dno a boční stěny a je fixována volnými zahnutými hřebíky v předvrtaných otvorech. Staré hnízdo a trus nocujících ptáků není nutno vyťahovat vrchem, nýbrž stačí vymést suchou větví.

Pokud se týká orientace budky ke světovým stranám, není to podstatný moment. Daleko důležitější je výběr druhu stromu (ne buk, raději smrk). Vyvěšujeme-li budky do pěkného přehledného porostu, musíme počítat s tím, že v houbařskou sezónu se nějaká budka může ztratit. Proto je vhodné používat buďto žebřík - to u budek přitlučených ke kmeni, nebo svěšovací teleskopickou tyč u budek pověšených na háčku (hřebíku). Vysoko umístěné budky (4-5 m) jsou daleko méně obsazovány myšicemi, plchy však musíme tolerovat.

Jako nejlepší strategie proti houbařům zn. „malá domů“ se mi osvědčily dvě zásady: škaredé budky a nepřehledný porost.

Když jsme s kolegou O. Kužílkem začali před dvaceti lety vyvěšovat budky, z jeho linie zmizely každý rok 2-3, moje výtvořky však strašily v lese dál. Nebylo divu. S kolegovým „kusovým nábytkem“, jak jsem říkal jeho prestižním výstavním budkám, byli spokojeni nejen sýkory, padly do oka i víkendovým návštěvníkům lesa. Nátěr je proto dobré volit tak, aby vypadaly jako plesnivé. Je to nemoderní a možná neekologické, ale osvědčené: vyjetý olej nanesený až na místě instalace. S mastným křápek se zlodějíčkům tahat nechce. Nanejvýš svou frustraci vyjádří tím, že budku na místě rozdupou. Proto budky pokud možno „zašívajte“ do pasáží lesa s křovinným patrem nebo podrostem ostružin. V hustém spodním patru jsou ptáci navíc bezpečnější před krahujcem i kunou, která nerada vystavuje své tlapky šlahounům ostružiny.

Cílem tohoto příspěvku není snaha vnutit výrobcům budek svou představu o „nejlepším“ typu. Především chci poukázat na nejčastější tradované nedostatky a podtrhnout, „jak by budka vypadat neměla“. Tj. aby měla dostatečnou plochu dna, přesahující stříšku, aby byla správně a bezpečně zavěšena a svědomitě udržována. Klasické sýkorníky patřičných rozměrů (trojboké i standardní) se osvědčují nejlépe pro všechny druhy pěvců. Pouštět se proto do výroby budek z plechovek nebo dokonce plastových obalů chce hodně opatrnosti a přemýšlení, abychom neudělali více škody jak užítku. Proto vždy raději pracujte se dřevem a držte se osvědčených postupů.

Literatura

- Hirt M., 2000: Sýkorník „na ležato“. Ptáci kolem nás 1/2000: 14-16. Přerov.
Klůz Z., 1980: Ochrana ptactva. Přerov.
Rychlý J., 1999: Zabezpečení budek proti kunám a kočkám. Ptačí svět VI/1:6. Třeboň.

Ing. Karel Zvářal

PRO ZAČÍNÁJÍCÍ ORNITOLOGY

Představujeme ptáčí druh

Čáp černý (*Ciconia nigra*)

Zařazení: řád Brodiví (*Ciconiiformes*), čeleď Čápovití (*Ciconiidae*).

Mezi čápy se řadí celkem 17 ptačích druhů, přičemž nejvíce z nich žije v Africe. Jednou z výjimek je ovšem palearkticky rozšířený čáp černý. Hnízdit jej najdeme ve Španělsku, střední a východní Evropě, na Sibiři, severovýchodní Číně i v Koreji. Malá hnízdící populace se nachází také v jižní Africe. Ta ale patrně vznikla až po roce 1900 usídlením zimujících ptáků. V 19. století byli čápi černí v západní Evropě pronásledováni a nakonec vyhubeni a i jinde se vyskytovali jen v omezeném počtu. Kolem roku 1930 však nastal obrat, jejich početní stavy se začaly opět zvyšovat a během následné silné expanze na západ se tento druh do mnohých oblastí vrátil. A tak od roku 1976 hnízdí např. i ve Francii. Evropská populace nyní čítá přibližně 6000 párů.

Čápi černí ze severní polokoule jsou přísně tažní a zimují v Africe jižně od Sahary a v jižní Asii. V ČR jsou tito čápi rozšířeni prakticky po celém území a jejich početní stavy stoupají (200-300 párů). V našich podmínkách se vyskytuje čáp černý od nížin až do hor (zhruba do 1000 m n.m.), přičemž vyhledává především rozsáhlé či málo přístupné lesní porosty v blízkosti tekoucích i stojatých vod.

Narozdil od svého blízkého příbuzného, čápa bílého, se tak lidem vyhýbá a dává přednost skrytým klidným místům.

Poznat čápa černého nečiní jistě nikomu žádný problém. Jak už jeho jméno napovídá, je celé jeho tělo černé se zelenopurpurovým leskem. Výjimku tvoří pouze bílé břicho, červené nohy, okolí oka a zobák. Stejně jako čáp bílý i čáp černý létá s nataženým krkem. Jelikož je syrinx (hlasový ústroj) u čápů zakrnělý, nevydávají čápi černí žádný hlas a jejich zvukové projevy se omezují na klapání zobákem, které však oproti čápu bílému není příliš časté, je krátké a slabší.

Na hnízdiště přilétají oba partneři současně. Tito ptáci jsou velmi věrní svému hnízdišti, a tak se na tutéž lokalitu často vracejí po mnoho let. Součástí toku je i pokyvnování hlavou, kterým se někdy ptáci zdraví i v pozdější době. Čápi černí hnízdí zpravidla jednotlivě, nejčastěji na vysokých stromech, ale i na skalách a zjištěno bylo dokonce i hnízdo na zemi. V prvním roce je hnízdo poměrně malé, ale postupně je v dalších letech dostavováno, takže může časem dosáhnout průměru přes 1,5 m. Koncem dubna se v hnízdě objevuje první, čistě bílé vejce. Kompletní snůška mívá 2-4 vejce a oba rodiče se v sezení na nich střídají už po snesení prvního nebo druhého. Po 35-46 dnech se postupně začínají líhnout mláďata, jimž rodiče nosí potravu v hrdelním vaku a vyvrhují ji na okraj hnízda, odkud si ji mláďata sama berou. Za dalších 60 dní jsou již mladí ptáci letuschopní, ale nějakou dobu se ještě zdržují u hnízda. Potrava čápů černých je téměř výhradně živočišná a sestává nejvíce z ryb, žab, ale i plazů, drobných savců, hmyzu a plžů. Čápi černí zalétávají lovit převážně k mělkým vodám, někdy až 20 km vzdáleným od hnízda.

Doporučená literatura:

Hudec K. a kol., 1994: Fauna ČR a SR – Ptáci, díl I, Academia Praha, str. 329-338

Michal Vinkler

Ornitologické vybavení - ornitologický deník

Mají-li mít naše pozorování ptáků nějaký smysl (pro nás i pro ochranu a výzkum přírody), pak je třeba vést si o nich řádné záznamy. Správně vedený ornitologický deník je nezbytností každého ornitologa i birdwatchera umožňující svému majiteli zaznamenat a kdykoliv v budoucnosti se vracet ke všem potřebným detailům každého pozorování. V následujícím textu bychom chtěli zmínit několik užitečných informací o tom, jak takovýto deník vést co nejefektivněji a k čemu je pak možné získaná data použít.

Jaké informace musíme do svého ornitologického deníku zaznamenávat? V každém případě je potřeba vést co nejpřesnější záznam o místě, na kterém k pozorování došlo. Za tímto účelem je vhodné zaznamenat nejen místní název lokality (např. Včelínské louky nebo Svárovský rybník), ale také jméno nejbližší obce a okres, resp. kraj (to proto, aby v budoucnu nemohlo dojít k záměně s jinou obcí stejného jména). Je vždy vhodné zaznamenat i číslo kvadrátu v kvadrátové síti (viz. např. Mapování hnízdního rozšíření ptáků v ČR), pokud jej známe. Pokud jsme lokalitu navštívili poprvé či lokalita není pravidelně ornitology navštěvována nebo podléhá častým změnám, pak bývá zvykem uvést i její charakter (zastoupené biotopy – např. bukový les, vlhká louka apod.). Další nezbytností každého podobného záznamu je přesné datum (např. 18. 04. 2003). Uvádíme i denní dobu či čas, ve který jsme lokalitu navštívili. Často rovněž zaznamenáváme počasí, které v den pozorování na lokalitě panovalo – teplotu, směr a sílu větru, stupeň oblačnosti atd.. V případě, že je lokalita rozlehlejší, uvádíme i trasu, po které jsme se pohybovali. Pokud lokalitu navštívila skupinka pozorovatelů společně, bývá zvykem zaznamenat si také jména všech zúčastněných, což je důležité zejm. v případě, že pak potřebujeme některé pozorování zaslat Faunistické komisi nebo příp. publikovat.

Nyní, když jsme si vytvořili jakési záhlaví pro danou návštěvu lokality, se dostáváme ke speciální (druhové) části. Zde je potřeba uvést pozorované druhy, jejich počty (pokud to není možné přesně spočítat, pak alespoň co nejpřesnější odhad početnosti – jako např. u hejna špačků), pohlaví a stáří. Co se určení druhové příslušnosti týče, je nezbytné, abychom si byli naprosto jisti, že jsme ji určili správně (to se ovšem netýká pouze vzácnějších druhů!). Pokud máme jakékoliv pochybnosti, je lépe zaznamenat pouze nejbližší vyšší kategorii (např. rod), u níž si jisti jsme, nejlépe s poznámkou, že se domníváme, že se jednalo o ten který druh. Typickým příkladem nám mohou být velcí racci ze skupiny racka stříbřitého – jen málokterý pozorovatel je schopen určit, jedná-li se o racka stříbřitého nebo racka bělohlavého. Pokud si nejsme jisti, je lépe si zaznamenat např. velcí racci, nejspíše racek bělohlavý. Pokud nejsme schopni přesně spočítat počet jedinců a jsme nuceni provést odhad, pak se zásadně neuchylujeme ke konstatování mnoho, velké hejno nebo několik – naše pozorování by tím značně ztrácelo na své výpovědní hodnotě a bylo by takřka bezcenné. Odhad počtu jedinců v hejnu či skupině ptáků provádíme tak, že si spočítáme určitou jednotku (např. 10 nebo 50 jedinců) a pak stanovíme, kolikrát se objem zaujímaný touto jednotkou „vejde“ do celého hejna. Takovýto odhad pak bývá relativně přesný. Pohlaví a věk samozřejmě určujeme jenom v těch případech, kdy je to možné – u druhů s tzv. pohlavním dimorfismem a rozdíly mezi jedinci různého stáří. Pokud to ovšem je možné, pak se snažíme tyto údaje získat, neboť tím výrazně stoupá hodnota našeho

záznamu. Většinou si vedeme také veškeré další zajímavé poznámky o pozorovaných jedincích.

Ornitologický deník by měl obsahovat i volné listy k zachycení detailů pozorování těch ptáků, u kterých si nejsme jisti jejich druhovou příslušností (např. proto, že jsme se s tímto druhem dosud nesetkali nebo proto, že je jeho identifikace složitá). V takovém případě přímo v terénu zaznamenáme popis jedince (zejm. charakteristické znaky, tj. znaky o nichž se domníváme, že by mohly mít význam pro budoucí určení druhu) a jeho příslušnost k řádu či čeledi (např. pěvec – krkavcovitý). Bývá výhodné pořídít si přímo na místě skicu pozorovaného jedince, do níž zaneseme veškeré pozorované znaky včetně těch největších detailů, které dokážeme zachytit. Vynikající pomůckou je také fotoaparát nebo videokamera – v případě pozorování skutečně vzácného druhu bývají právě fotky a videozáznamy jedinými průkaznými doklady pozorování a na jejich základě jsou pak také hodnoceny Faunistickou komisí. Jedině pokud se nám podaří pořídít skutečně detailní popis, obrázek či foto, můžeme se později k pozorování vrátit a buďto doma sami druh s pomocí příručky určit nebo požádat o pomoc kolegy. Není vhodné spoléhat na svou vlastní paměť, jelikož se pak nezřídka stává, že máme pocit, že jsme pozorovali znaky, které daný jedinec vůbec nevykazoval. Pokud si nejsme jisti druhovou příslušností jedince a máme na výběr z několika možností, je obecně dodržovaným zvykem určit jedince jako běžnější z možných druhů s tím, že uvádíme, že si nejsme jisti (to není v žádném případě zahanbující, ba spíše naopak – dokazuje, že jsme si vědomi problematičnosti určování některých druhů a dokládá to, že ostatní naše data jsou naprosto důvěryhodná). Pokud se setkáme u pozorovaných exemplářů s něčím neobvyklým, pak to vždy zaznamenáme a později si výjimečnost pozorování ověříme. To se týká zejména nevšedního chování ptáků, hlasových projevů, údajů o hnízdění apod. Prakticky vše výše uvedené se týká také pozorování vzácných druhů ptáků, u nichž bychom měli dávat mimofádný pozor na pravdivost všech údajů a měli bychom zachytit krom veškerých nezbytností také co možná nejvíce detailů a postřehů. Jak jsme již uvedli výše, právě zde pak hrávají klíčovou roli fotografie a videozáznamy.

Je vhodné své záznamy zapisovat do deníku obyčejnou tužkou, jelikož tak nemůže dojít ke znečistění v důsledku navlhnutí. Pozorování by nikdy neměla být sepisována na volné listy, u nichž hrozí nebezpečí poničení záznamu či jejich ztráty. Zde uvádím příklad správně vedeného deníku:

Datum: 5.4.2003	Místo: Tovačovské rybníky (Tovačov, PR, Olomoucký kraj)	Číslo kvadrátu: 6965	
Čas: dopoledne (7:30-12:30)	Trasa: rybník Kolečko, alej, Hradecký rybník, Křenovský rybník		
Účast: Exkurze MOS - J. Polčák, J. Kačírková, A. Goebel	Charakter: převážně dubová alej, intenzivně obhospodařované rybníky - rákosiny z 10%, porosty vrb kolem přítokové strouhy, kolem pole a drobné listnaté lesíky		
Počasí: jasno, t=20°C, slabý severozápadní vítr			
druh	ex	Pohlaví a stáří	Poznámky
potápka roháč	27	ad	3 páry provádějí svatební rituály
racek bělohlavý (?)	1	juv (2rok)	racek ze skupiny racka stříbřitého
budníček menší	30	zpívající M	1 ex albín
čírka modrá	20	12M + 8F	jeden z M atypicky zbarvený - na hlavě zelené okrsky opeření, v křídle černavá část proužku - patrně kříženec čírky modré a čírky obecné

Při zapisování svých pozorování používáme většinou zkratk. Zde jsou nejčastěji používané:

- M = samec (male), ♂
- F = samice (female), ♀
- Ad. = dospělý pták (adultus)
- Juv. = mladý pták (juvenilis)
- Pull. = hnízdoš (pullus)
- 1K = pták v prvním kalendářním roce života
- +1K = jedinec starší než 1 kalendářní rok
- 2K = jedinec v druhém kalendářním roce života
- +2K, 3K ... atd.

Po příchodu z terénu domů je vhodné co nejdříve svá pozorování přepsat. Dříve se za tímto účelem používala kartotéka, v níž byly záznamy přehledně vedeny. V dnešní době ji s úspěchem zastávají počítačové programy. MOS za tímto účelem vyvinul počítačový program AVES, který je u nás nyní běžně dostupný a hojně se používá. V případě většiny konkrétních projektů (jako je např. Jednotný program sčítání ptáků v ČR) se ke zpracování pozorování používají speciální formuláře či záznamové karty (je ovšem třeba podotknout, že u těchto projektů je třeba dodržovat také zcela konkrétní metodiku pozorování, ale tato problematika se již vymyká rámci tohoto článku).

Co lze se získanými daty podniknout? Pokud s určováním ptáků teprve začínáme, měli by naše záznamy v prvé řadě posloužit nám samotným. Pokud však již bezpečně poznáme většinu druhů na námi navštěvovaných lokalitách a ty druhy, které nepoznáme, jsme schopni určit za pomoci některé z ornitologických příruček,

pak se nabízí rozsáhlé využití našich terénních poznámek. Jedním z nich jsou faunistická pozorování, která jsou pravidelně publikována v časopise MOS Ptáci kolem nás nebo jiných ornitologických periodikách. Již několik let funguje také informační systém OVIS, jehož prostřednictvím je možné o svých pozorováních informovat ostatní ornitology a birdwatchery. Pozorování vzácných druhů lze pak publikovat samostatně (ovšem pouze pokud je uznáno Faunistickou komisí). Neměli bychom však zapomínat ani na běžné druhy našich ptáků. Například svými pozorováními tažných druhů se můžeme zapojit do sledování jejich fenologie. Veškerá zaznamenaná pozorování, která nějakým způsobem zveřejníte, mohou být použita ke sledování změn početnosti toho kterého druhu, jelikož bývají dále zpracovávány. Pokud se ovšem chcete zabývat běžnějšími druhy ptactva (což je velmi důležité, mnohdy důležitější než „lovení rarit“), pak byste ovšem neměli zapomínat na dodržování určité přesně dané metodiky. Jelikož zde bohužel není pro povídání o dalších sčítacích a monitorovacích programech a projektech dostatek místa, doporučujeme čtenářům se v případě zájmu obrátit přímo na sekretariát MOS.

Michal Vinkler

LOKALITY

Záhlinické rybníky

Umístění lokality: Záhlinické rybníky se nalézají na střední Moravě, jihovýchodně od Kroměříže a jižně od města Hulína. Katastrálně patří k obci Záhlinice (Zlínský kraj, okr. Kroměříž). Leží v jižní části Hornomoravského úvalu při ústí říčky Rusavy do řeky Moravy.

Dostupnost: Obec Záhlinice je dostupná především vlakem, neboť leží na významné trati Přerov-Břeclav. Z Přerova se sem dostaneme ranními spoji, např. v 7:23 či 9:20, ale i mnohými dalšími v průběhu dne. Vhodné je také přijet autem po silnici č. 55 od Přerova nebo od Otrokovic. Autobusové spojení není vyhovující.

Vstup na rybníky vede přes vesnici Záhlinice až na hráz prvního (Němčického) rybníka. Odtud pokračují asfaltované cesty po hrázích téměř kolem všech rybníků. Uprostřed rybníční soustavy leží hospodářství Rybářství Přerov. Rybníky jsou také přístupné pro pěší či cyklisty z Kroměříže kolem tzv. Zámečku lužním lesem. Další alternativou může být cesta podél řeky Moravy z Kvasic ší Tlumačova.

Charakter: Rybníční soustava se skládá ze čtyř rybníků: Svárov (108 ha) – rozdělený sypanými hrázemi na 3 menší rybníky, Pláňavský (55 ha), Doubravický

(46 ha) – rozdělen na 5 rybníků a konečně Němčický rybník (36 ha). V okolí rybníků se nachází několik dalších zajímavých lokalit. Jmenujme alespoň lužní les Filena, který obklopuje celou soustavu ze západu a jihu nebo rozsáhlé, více či méně podmáčené, louky, na jejichž okraji meandruje říčka Mojena. Oba tyto biotopy jsou ornitologicky dosti cenné.

Hnízdící druhy: Mezi významné či zajímavé hnízdící druhy této lokality patří potápka roháč (*Podiceps cristatus* – pravidelně asi 11 párů), potápka černokrká (*Podiceps nigricollis* – asi 2 páry), potápka malá (*Podiceps ruficollis* – 3 páry), kvakoš noční (*Nycticorax nycticorax*), bukáček malý (*Ixobrychus minutus*), labuť velká (*Cygnus olor* – 3 páry), polák velký (*Anthya ferina*), chřástal vodní (*Rallus aquaticus*), slípka zelenonohá (*Gallinula chloropus*). Z bahňáků čejka chocholátá (*Vanellus vanellus*), kulík říční (*Charadrius dubius*), pisík obecný (*Actitis hypoleucos*), vodouš rudonohý (*Tringa totanus*). Z dravců zde hnízdí např. krahujec obecný (*Accipiter nisus*), káně lesní (*Buteo buteo*), moták pochop (*Circus aeruginosus* – pravidelně asi 10 párů), poštolka obecná (*Falco tinnunculus*). Ze šplhavců žluna zelená (*Picus viridis*), strakapoud velký (*Dendrocopos major*), malý (*D. minor*) a prostřední (*D. medius*), datel černý (*Dryocopus martius*) a krutihlav obecný (*Jynx torquilla*). Z ostatních druhů můžeme vzpomenout například ledňáčka říčního (*Alcedo atthis* – 3 páry) nebo čápa bílého (*Ciconia ciconia*), který pravidelně vyvádí mladé na komíně pohostinství ve vsi.

Migrace: Záhlinické rybníky patří k místům, kde se ptáci na své tahové cestě rádi zastavují. Od dob, kdy se o tuto lokalitu začali zajímat přírodovědci zde bylo zaznamenáno na tahu 146 druhů ptáků, z toho 118 pravidelně protahujících. Za nejvýznamnější řád lze označit vrubozobé a jako nejčastější z nich zejména tyto: labuť velká (*Cygnus olor*), husa velká a polní (*Anser anser* at *A. fabalis*), husice liščí (*Tadorna tadorna*), čírka modrá (*Anas querquedula*), hvízdák eurasijský (*Anas penelope*), lžičák pestrý (*Anas clypeata*), rzohlávka rudozobá (*Netta rufina*), polák velký (*Aythya ferina*), polák chocholačka (*A. fuligula*). Z dlouhokřídlých tu na tahu často narazíme zejména na racky chechtací (*Larus ridibundus*), rybáky černé (*Chlidonias niger*) a bělokřídlé (*Ch. leucopterus*). Pokud dojde v období tahu k vypuštění některého z rybníků, setkáme se zde často s čejkou chocholátou (*Vanellus vanellus*), kulíkem říčním (*Charadrius dubius*), jespákem obecným (*Calidris alpina*), jespákem křivozobým (*Calidris ferruginea*), vodoušem bahenním (*Tringa glareola*), vodoušem kropenatým (*Tringa ochropus*), břehoušem černoocasým (*Limosa limosa*), bekasinou otavní (*Gallinago gallinago*) a mnohými dalšími. Z dravců lze jmenovat například orlovce říčního (*Pandion haliaetus*) či orla mořského (*Haliaetus albicilla*).

Zimování: Pokud nejsou rybníky pod vrstvou ledu, zdržují se tu četné druhy kachen, z těch nejzajímavějších hohol severní (*Bucephala clangula*), hvízdák eurasijský (*Anas penelope*), morčák bílý (*Mergus albellus*), morčák velký (*Mergus merganser*). V zimě zde také často narazíme na orla mořského (*Haliaetus albicilla*).

Stupeň ochrany: V současné době nepodléhají rybníky žádné zvláštní formě ochrany. Nejbližší státem chráněnou lokalitou jsou tzv. Skalky. Jde o malé rybníčky vzniklé lidskou činností (po těžbě písku), které však v současné době vykazují velkou ekologickou stabilitu. Hnízdí zde ledňáček říční (*Alcedo atthis*), ůuhák obecný (*Lanius collurio*), břehule říční (*Riparia riparia*), vodouš rudonohý (*Tringa totanus*) a další. Asi nejvzácnějším hnízdičem je bukáček malý (*Ixobrychus minutus*).

Kdy lokalitu nejlépe navštívit: Vzhledem k intenzivnímu rybníčnímu hospodářství nejsou samotné rybníky významným hnízdištěm. To však nic neubírá na jejich významu jako migrační zastávce ptáků. Je proto vhodné rybníky navštívit během jarního tahu (přibližně březen až květen) nebo tahu podzimního (konec srpna až listopad). „Něco k vidění“ ovšem bude i v létě nebo také v zimě, pokud nejsou rybníky zcela zamrzlé. Pokud tomu tak je, přesunují se vodní ptáci na nedaleké písčiny či řeku Moravu. Pokud už se rozhodnete tuto lokalitu navštívit v kterémkoliv ročním období, určitě nebudete zklamáni a nezbyvá než popřát hezké zážitky a nevšední ornitologická pozorování.

Jaroslav Zámečník

ZE ZAHRANIČNÍCH PERIODIK

Excerptce (9)

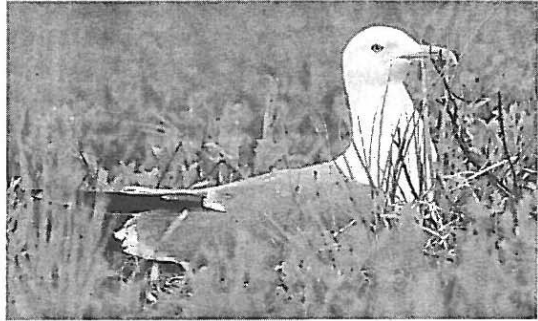
Vol. 95, No.5 – May 2002

Popisné doplnění taxonomie racků: „Západosibiřský racek“

(*Descriptive update on gull taxonomy: “West Siberian Gull”*) – Valery A. Buzun; str. 216

Informace o vzhledu, chování a ekologii taxonů v evolučně mladém komplexu racka stříbřitého (large white-headed gull complex), který v sobě podle našich současných znalostí zahrnuje tři druhy: racka žlutonohého (*Larus fuscus*), racka stříbřitého (*Larus argentatus*) a racka bělohlavého (*Larus cachinnans*) mají

zvláštní význam pro ornitology zabývající se studiem jejich identifikace, systematiky a speciace. Vzhledem k nedostupnosti hnízdišť některých forem a problémy se systematickou metodologií v této skupině vyvstal ovšem nedostatek základních dat o některých z těchto taxonů. Kritický je nedostatek informací zvláště o těchto třech subspeciích: *L. heuglini antelius* (angl. „West Siberian Gull“), *L. h. heuglini*, syn. *L. h. taimyrensis* (angl. „Taimyr Gull“) a *L. cachinnans barabensis* (angl. „Baraba Gull“). Tento článek prezentuje data o opeření, biometrii, sexuálním dimorfismu a geografické variaci *L. heuglini antelius*.

Samice sýkor lužních strádají v pozdějším věku

(*Female Willow Tits suffer in their old age*) – Ken Smith a Jeremy Wilson; str. 250

Tento článek předkládá výsledky práce Orella a Belda (Orell, M. a Belda, E. J. 2002. Delayed cost of reproduction and senescence in the Willow Tit *Parus montanus*. J. Anim. Ecol. 71:55-64). Podle této 15 let probíhající studie, při níž byli sledováni ptáci označení barevnými kroužky, bylo procento přežití u samců nezávislé na věku jedince a pohybovalo se kolem 64%, zatímco u samic starších pěti let dosahovalo pouze 46%. Oproti tomu u mladých samic bylo procento přežití srovnatelné se samci (61%). Část samic ovšem nehnízdí v každém roce. To nemá podle Orella a Belda žádný vliv na šance na přežití v dalším roce. Naproti tomu ale zjistili, že samice, které jedno či více hnízdění v prvních 5 letech vynechaly, mají později signifikantně vyšší procento přežití než samice, které hnízdily v každé hnízdní sezóně. Z těchto výsledků tedy vyplývá, že na samice tohoto druhu klade hnízdění vyšší nároky než na samce a že se tyto nároky později projevují zvýšenou úmrtností pravidelně hnízdících samic.

Reintrodukce ibise skalního

(*Waldrapp reintroduction*) – Bob Scott a Adrian Pitches; str. 261

Rakouský projekt na reintrodukci ibise skalního (*Geronticus eremita*) si vytyčil nelehký úkol – naučit ptáky, jejichž rodiče pocházejí ze zoologických zahrad, migrovat na zimu ke Středomořímu moři. Tento druh, který dříve hnízdil kolem

celého Středozemního moře a jehož areál zasahoval až k Alpám, je v současnosti jedním z těch, kterým hrozí úplné vyhubení ve volné přírodě. Existuje totiž už jen jedna hnízdní kolonie čítající přibližně 200 ptáků (65 párů v roce 2001), která se nachází v Maroku. Ibis skalní byl ve volné přírodě v Evropě vyhuben již před více než 350 lety, a tak zanikla i tradice pravidelných taů. Přírodovědci spolupracující s Výzkumnou stanicí Konrada Lorenze v Grunau v Horních Rakousích se snaží tuto tradici obnovit. Plánují nastartovat pravidelnou migraci ibisů tím, že povedou hejnko asi 15-ti až 20-ti volně létajících ptáků pomocí ultralehkého letadla po trase dlouhé asi 1000 km až na vhodné zimoviště na západní pobřeží Itálie. Tento projekt není první svého druhu. V roce 2001 se v USA takto podařilo naučit kriticky ohrožené jeřáby bělohřbeté (*Grus americana*) pocházející ze zajetí migrovat z Wisconsinu na Floridu. Více informací o projektu reintrodukce ibise skalního najdete na internetové stránce: <http://www.waldrapp-ibis.com>.

Vol. 95, No.6 – June 2002

Pozn. překladatele: Vzhledem ke stejnému tématu obou níže uvedených článků byla exerce obou spojena v jeden celek. Je ovšem nutno poznamenat, že zatímco autor prvního článku se zabývá více vlastním pozorováním z roku 1998, druhý článek je zaměřen na rozbor fakt, na jejichž základě faunistická komise BBRC toto pozorování posuzovala.

Koliha tenkozobá v Northumberlandu: nově v Británii a Irsku

(Slender-billed Curlew in Northumberland: new to Britain and Ireland) – Tim Cleeves; str. 272

Ze složek faunistické komise: koliha tenkozobá v zálivu Druridge Bay, Northumberland, v roce 1998

(From the Rarities Committee's files: The Slender-billed Curlew at Druridge Bay, Northumberland, in 1998) – Jimmy Steele a Didier Vangeluwe; str. 279

4. 5. 1998 pozorovali Tim Cleeves a jeho žena Ann neznámou kolihu z Budge Hide (pozorovatelná) v přírodní rezervaci Druridge Bay (Northumberland) patřící Wildlife Trustu. Tato neznámá koliha se pohybovala spolu

s kolihami velkými (*Numenius arquata*), kolihami malými (*N. phaeopus*) a břehouši černoocasými (*Limosa limosa*). S pomocí monookulárního stativového dalekohledu autor udělal několik skic a dalších poznámek. Mezi tím na lokalitu dorazili další tři přivolání pozorovatelé. Během následujících dnů se dalším pozorovatelům podařilo pořídit množství foto- a video- dokumentace, mimo jiné i na jejímž základě se pak podařilo ptáka identifikovat jako kolihu tenkozobou (*Numenius tenuirostris*). Tato kolihka se na lokalitě zdržovala až do 7. 5. 1998. Jednalo se nejspíše o samce ve druhém roce života (1st-summer male). Faunistické komise, které se tímto případem zabývaly, zrevidovaly veškeré dostupné materiály, včetně kožek a dermoplastických preparátů uložených v mnoha evropských sbírkách, a po-tvrdily, že se skutečně jednalo o kolihu tenkozobou. Zvažovány však byly i možnosti, že se jednalo o abnormální kolihu velkou, hybrida či o jedince patřícího k subspecii kolihy velké *N. a. sushikini*.

Oslavy zlatého jubilea ... buňňáka ledního

(*Golden Jubilee celebrations ... for a Manx Shearwater*) – Bob Scott a Adrian Pitches; str. 318

Zatímco královna Alžběta II. slavila 50 let na trůně, bylo zaznamenáno další zlaté jubileum, tentokrát na Bardsey Island v Severním Walesu. Buňňák lední (*Puffinus puffinus*) okroužkovaný 22.5 1957 byl zjištěn 4.4. 2002. Jelikož se buňňáci kroužkují až po návratu na svá hnízdiště v pátém roce života, musel se tento jedinec vylíhnout v roce 1952. To jej činí v současnosti nejstarším žijícím ptákem. Jelikož tyto ptáci migrují mezi svými hnízdišti v severním Atlantiku a zimovišti u Brazílských břehů, bylo spočítáno, že za 50 let svého života urazil tento pták kolem 8 milionů kilometrů.

Bukač velký a sýkora koňadra

(*Great Bittern and Great Tit*) – Bob Scott a Adrian Pitches; str. 319

V roce 2002 byl v Cornwallu nalezen bukač velký (*Botaurus stellaris*), kterého srazilo auto. Při pitvě byla v žaludku ptáka nalezena sýkora koňadra (*Parus major*). Drobní pěvci nebyli dosud v potravě bukače známí, takže se jedná o první doklad tohoto druhu potravy u bukače velkého.

Vol. 95, No.7 – July 2002

Kde hnízdí kolihka tenkozobá a jakou má budoucnost?

(Where does the Slender-billed Curlew nest, and what future does it have?) – Adam Gretton, Alexandr K. Yurlov a Gerard C. Boere; str. 334

Autoři v tomto článku uveřejňují výběr ze čtyř zpráv publikovaných mezi lety 1909-1925 ruským ornitologem V. E. Ushakovem pojednávajících o hnízdění kolihy tenkozobé (*Numenius tenuirostris*). Ushakov byl jedním z mála (možná jen ze dvou) ornitologů, kteří měli možnost vidět hnízdo kolihy tenkozobé. Po jeho nálezů kolonie 14 hnízdicích kolih v okolí Tary (region Omsk) v květnu 1924, již nikdy později nebylo objeveno žádné další hnízdo. Po roce 1989, kdy se poněkud uvolnila situace v Rusku, byly podniknuty čtyři expedice, jejichž cílem bylo nalézt

poslední kolihy tenkozobé. Bohužel, ačkoliv přinesly mnohé jiné výsledky, ani jedna nebyla v tomto ohledu úspěšná. Z pozorování jednoho samce ve druhém roce života v Druridge Bay ve Velké Británii v roce 1998 ovšem vyplývá, že nejpozději v roce 1997 musely kolihy tenkozobé ještě někde vyhnízdit. Se stále se zvyšujícím úsilím o nalezení a o záchranu tohoto kriticky ohroženého druhu byla v roce 1997 založena Pracovní skupina pro kolihu tenkozobou při BirdLife Int.. Pokud se ovšem nepodaří nalézt v nejbližší době hnízdiště tohoto druhu, jehož počty se podle klesající frekvence pozorování stále snižují, brzy vyhyne. Byl by tak prvním druhem vyhubeným v Evropě po roce 1852, kdy navždy zmizely alky velké (*Pinguinus impennis*).

Evoluční vztahy bramborníčků a příbuzných druhů vyvozené ze sekvencí mitochondriální DNA a genomického fingerprintingu

(*Evolutionary relationships of stonechats and related species inferred from mitochondrial-DNA sequences and genomic fingerprinting*) – Mivhael Wink, Hedi Sauer-Gürth a Eberhard Gwinner; str. 349

Data o sekvencích mitochondriálního genu pro cytochrom *b* a genomický fingerprinting dokládají, že geograficky oddělené taxony komplexu brambornička černohlavého (*Saxicola torquata*) reprezentují oddělené vývojové linie, které se oddělily již před více než jedním milionem let. Odlišný genotyp ukazuje, že hybridizace a výměna genů mezi těmito liniemi již neprobíhá v signifikantní míře. Jelikož se tyto linie odlišují i v morfologii, hnízdním chování, hlasových projevech a fyziologické kontrole svých ročních cyklů, autoři navrhuje posuzovat evropského

bramborníčka (*S. torquata*, angl. European Stonechat), afrického bramborníčka (*S. [t.] axillaris*, angl. African Stonechat), reunionského bramborníčka (*S. [t.] tectes*, angl. Reunion Stonechat), kanárského bramborníčka (*S. [t.] dacotiae*, angl. Canary Islands Stonechat) a sibiřského bramborníčka (*S. [t.] maura*, angl. Siberian Stonechat) jako dobře oddělené samostatné druhy.

Vejce kolihy tenkozobé v Manchesterském muzeu: unikátní exemplář?

(The egg of the Slendr-billed Curlew at The Manchester Museum: a unique specimen?) – Henry A. McGhie; str. 359

Tento článek podává stručný přehled historických poznámek týkajících se jediného v současnosti známého exempláře vejce kolihy tenkozobé (*Numenius tenuirostris*). Toto vejce, které je nyní uloženo ve sbírce Henryho Dressera v Manchesterském muzeu, pochází z nálezu hnízda kolihy tenkozobé v údolí řeky Irtysh, kterou zde v roce 1908 objevil V.E. Ushakov. Na základě tohoto nálezu byla v roce 1910 zhotovena také jediná ilustrace vejce kolihy tenkozobé vůbec.

Kavče rudozobé v Cornwallu

(Cornwall chough-ed to bits) – Bob Scott a Adrian Pitches; str. 362

Kavče rudozobé (*Pyrrhocorax pyrrhocorax*) vyhnízdl úspěšně v Anglii, v západním Cornwallu, poprvé za posledních 50 let. Kavčata v této oblasti byla poprvé pozorována v létě 2001. Hnízdění bylo nepřetržitě sledováno zaměstnanci RSPB a místními dobrovolníky, jelikož vládla obava z možného zničení či vykradení hnízda. Podařilo se rovněž uzavřít dohodu s místními vlastníky půdy, která by měla kavčatům zaručit vhodné obhospodařování okolních pozemků.

Vol. 95, No.8 – August 2002

Káně lesní v Británii: nové odhady početnosti populace

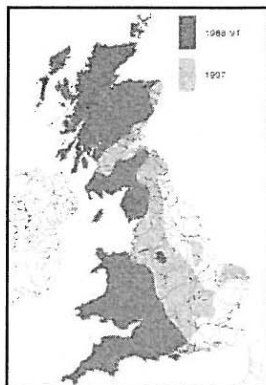
(The Common Buzzard in Britain: a new population estimate) – Rob Clements; str. 377

V poslední době se káně lesní (*Buteo buteo*) šíří na východ od svých dřívějších hnízdišť v západní a severní Británii. Navíc i ve svém původním areálu dosahuje nyní populační hustota kání na Britských ostrovech mnohem vyšších hodnot. K tomuto vývoji přispěl jak nárůst populace králíka divokého (*Oryctolagus cuniculus*), tak i snížení pronásledování kání. Odhaduje se, že v roce 2001 hnízdilo

v Británii 44 tis.– 61 tis. párů kání, čímž je tento druh nejpočetnějším dravcem Británie.

Rehek zahradní krmící mlád'ata drobným savcem
(*Common Redstart feeding small mammal to nestlings*) – Jiří Porkert a Marek Spinka; str. 394

Autoři tohoto článku pořídili v roce 1997 ve východních Čechách videozáznam zachycující samce rehka zahradního přinášejícího do hnízda s šesti pětidenními mlád'aty čerstvě narozeného hlodavce. Hlodavec byl identifikován jako norník rudý (*Clethrionomys glareolus*). Asi 20 mm dlouhý savec byl v době přinesení do hnízda stále ještě živý. Toto je patrně vůbec první pozorování rehka zahradního, který pozřel jiného obratlovce a také první záznam živého savce v potravě mlád'at pěvců srovnatelné velikosti.

Přeložil a upravil: Michal Vinkler

Z CEST A EXKURZÍ

Ornitologické poznámky z hor severní Itálie

Itálie je velmi oblíbenou cílovou zemí českých výletníků. Většina z nich přijíždí do této středomořské země s vidinou dlouhé a klidné dovolené strávené na některé z tisíců slunných pláží na pobřeží Apeninského poloostrova. Nežřídka se ovšem stává, že milovníka přírody pojme hned po příjezdu neklid a zatouží vyrazit za krásami místní krajiny. Vhodnou oblastí pro skloubení rodinné dovolené u moře a ornitologovy cesty za opeřenci je právě severozápad Itálie, který jsem měl možnost navštívit v letošním roce.

První zastávkou na naší cestě bylo přímořské město Ventimiglia ležící nedaleko Francouzských hranic. Historickou část města odděluje od moderního letoviska řeka Roya. V jejím ústí lze pozorovat nejen ve středomoří velmi běžné racky bělohlavé (*Larus cachinnans*) a racky chechtavé (*Larus ridibundus*), ale také několik hus velkých (*Anser anser*) spolu s kachnami divokými (*Anas platyrhynchos*). Při březích řeky se živí i kavky obecné (*Corvus monedula*).

Z Ventimiglie vede železnice jednak směrem na Monte-Carlo a Nice a jednak do hor směrem na Cúneo. Pokud se rozhodnete na chvíli opustit mořské pobřeží

a zamířit do předhůří Alp, pak byste jistě neměli minout městečko Airole. Odtud vede hned několik turistických stezek do hor. V žádném případě se zde ovšem nesetkáte s davy hlučících turistů – my jsme za celou dobu pobytu v Itálii nepotkali na turistických cestách ani jediného turistu. Hned v údolí řeky Roye, která protéká v hlubokém a strmém údolí pod městečkem, jsme mohli pozorovat první zdejší ptačí obyvatele. Poletovaly zde čilé břehule skalní (*Ptyonoprogne rupestris*) spolu s rorýsy obecnými (*Apus apus*) a v křovinách na svazích hor i dole u řeky bylo slyšet pěnice černohlavé (*Sylvia atricapilla*). Ve výše položených jehličnatých lesích nad vesničkou Collabass poletovali drozdi zpěvní (*Turdus philomelos*), zvonohlíci zahradní (*Serinus serinus*) a sojky obecné (*Garrulus glandarius*). Nad krajinou bylo sem tam vidět kroužit poštolku obecnou (*Falco tinunculus*). Na tomto místě by bylo dobré zmínit, že pro nás exotičtější než výčet pozorovaných druhů je zde překrásná krajina, která nepřipomíná nic známého z naší republiky.

O několik desítek kilometrů severněji se rozkládá horské město Limone Piemonte. To je ideálním výchozím bodem pro návštěvu tří okolních národních parků, z nichž dva leží na území Itálie (menší Parco Naturale dell' Alta Valle Pesio e Tanaro o rozloze 67,7 km² na východě a větší Parco Naturale dell' Argentera na západě) a jeden je francouzský (Parc National Mercantour, který přiléhá na větší z italských parků). Z časových důvodů jsem mohl navštívit pouze jeden z nich a to Parco Naturale dell' Alta Valle Pesio. Je však pravděpodobné, že charakter i fauna všech těchto chráněných území budou velmi podobné.

Na hranici Národního parku Alta Valle Pesio se tyčí jeden z nejvyšších vrcholů celého parku – Cima Fascia (2495 m n.m.), který se stal naším cílem. Za normálních okolností je z něj vidět úchvatnou krajinu parku tvořenou skalnatými rozeklanými vrcholy a ledovcovými údolními. Bohužel nám počasí příliš nepřálo a hory byly prvního dne zcela zahaleny v mlze. Dole v údolí nás provázeli lejsci šedí (*Musticapa striata*), řuhýci obecní (*Lanius collurio*), sýkory uhelníci (*Parus ater*), zvonohlíci zahradní a stehlíci obecní (*Carduelis carduelis*). V níže položených lesích se ozývali běžní lesní ptáci jako pěnice černohlavá a pěnkava obecná (*Fringila coelebs*), kteří se vyskytovali až po horní hranici lesa. Sem tam se ozývali i budníčci menší (*Phylloscopus collybita*) a horští (*P. bonelli*). Ještě na keřících na suti mlhou vytrvale pronikal hlas strnada obecného (*Emberiza citrinella*) a ozval se i střízlík obecný (*Troglodytes troglodytes*). Odněkud sem pronikalo kukání kukačky obecné (*Cuculus canorus*). Za horní hranicí lesa se skladba avifauny pochopitelně kontrastně změnila. Velmi často byli k vidění rehci domácí (*Phoenicurus ochruros*) a místy i bělořítí šedí (*Oenanthe oenanthe*). Nad hlavami nám poletovala kavčata žlutozobá (*Pyrrhocorax graculus*) ozývající se svým hlasitým „čaff“, která hnízdila všude na okolních skalách. Tento druh bylo

možno pozorovat i v centru města Limone, kam patrně zaletují kavčata za potravou. Během pochodu jsme zahlédli i několik ex. krkavců velkých (*Corvus corax*) a vránu obecnou černou (*Corvus corone corone*). Na hranici národního parku, pod vrcholem Cima Fascie hnízdilo na skále několik skalníků zpěvných (*Monticola saxatilis*). Nad stržemi zakroužili i dva orli skalní (*Aquila chrysaetos*). Neobyčejně krásný pohled pak byl na přeletujícího zedníčka skalního (*Tichodroma muraria*), který však brzy zmizel za skalním převisem. Na alpinských loukách vrcholu hory obhajovalo svá teritoria zpěvem několik lindušek horských. Ze savců se nám podařilo zahlédnout kamzíka horského (*Rupicapra rupicapra*) a všudypřítomné, ne příliš plaché sviště horské (*Marmota marmota*), na jejichž nory jsme naráželi takřka na každém kroku. Stále ještě vzácného kozorožce horského (*Capra ibex*), který by se rovněž měl v oblasti vyskytovat se nám však pozorovat nepodařilo.

Na závěr bych chtěl všechny zájemce o návštěvu těchto míst varovat před místy značně nezřetelným značení turistických tras, z čehož plyne určité riziko zbloudění (což se podařilo i nám). V žádném případě není ovšem radno cesty opouštět a je lépe značku dohledat, případně se vrátit. Už z výše uvedeného výčtu druhů je zřejmé, že tato oblast neposkytuje ornitologovi vzrušení z pozorování exotických opeřenců. I přesto si však myslím, že přírodní rozmanitost této oblasti, která je zde ušetřena invazi davů vysokohorských turistů, rozhodně stojí za vidění.

Michal Vinkler

RECENZE

Josef Svoboda, Pavel Nováček:

ROZHOVORY OD BAKEROVA JEZERA - na hranici reality, meta-reality a fikce (Atelier IM Luhačovice, 2002)

Muže být lákavější a více inspirující prostředí k rozhovorům a zanícenému přemýšlení, než je klidná a přes léto opuštěná misijní stanice nedaleko polárního kruhu? Právě v takové oáze ticha a půlnočního slunce, u Bakerova jezera na západ od Hudsonova zálivu v Kanadě, se setkali arktický ekolog Josef Svoboda a environmentalista Pavel Nováček. Ve dne pracovali na vědeckém projektu o vlivu oteplování klimatu na sporou arktickou tundru, setkávali se s místními Inuity (Eskymáky), pro něž stavěli pokusný skleníček. Během dlouhých večerů vedli rozhovory na témata, která leží na srdci přemýšlivým lidem všude na světě. V rozpoložení mysli za dlouhých slunečných večerů Arktidy tak vznikala filozoficko-biologická diskuse na pozadí arktického prostředí. Jsou to osobní, spontánní rozhovory o vědě, politice, filozofii i náboženství. Jsou to úvahy o minulosti, přítomnosti i budoucnosti světa, které vznikaly zprvu z vnitřní potřeby, později

byly nahrávány na magnetofon, aby v konečné verzi, se skicou z eskymáckého prostředí, jez uvádí každou kapitolu, mohly být předloženy laskavému čtenáři.

Josef Svoboda, emeritní profesor na Torontské univerzitě, je specialistou na ekologii Arktidy. Studoval biologii a filozofii na Masarykově univerzitě v Brně, v roce 1949 však byl zatčen a odsouzen na jedenáct let do vězení za údajnou protistátní činnost. Republiku opustil téměř jako čtyřicetiletý, krátce po invazi sovětských vojsk v roce 1968. Zde teprve dokončil univerzitní vzdělání doktorátem. Do polárních končin se dostal díky pozvání profesora Albertské univerzity. Od té doby navštívil Arktidu dvaatřicetkrát. V roce 1998 mohl pobývat v Arktidě dva týdny také RNDr. Pavel Nováček, který v roce 1996 založil na Univerzitě Palackého v Olomouci Centrum interdisciplinárních studií, kde se věnuje zejména globálním environmentálním problémům, otázkám udržitelného rozvoje a problematice rozvojových zemí.

Pavel Nováček

Jan Keller: Přemýšlení s Josefem Vavrouškem

Účastník expedice do nemocnice Alberta Schweizera v Lambarené, poté vědecký pracovník střetávající se s předlistopadovou mocí kvůli ekologii, aktivista Kruhu nezávislé inteligence, polistopadový ministr životního prostředí, vedoucí čs. delegace na konferenci o životním prostředí v Rio de Janeiru roku 1992, pak předseda Společnosti pro trvale udržitelný život, v soukromí neúnavný horolezec... Právě záliba ve vysoko-horské turistice přivedla Josefa Vavrouška v roce 1995 do slovenských hor, kde zahynul pod lavinou.

Po jeho smrti sestavil sociolog Jan Keller z hlavních Vavrouškových myšlenek a zásad menší čtivou publikaci. Forma, kterou zvolil, je přístupná širší veřejnosti – názory jedné z českých ekologických veličin na trvale udržitelný život, ekonomické a tržní chování, roli OSN, spolupráci ekologických hnutí, udržitelnou Evropu a výsledky konference v Riu položil Keller svými ironizujícími komentáři. Na 170 stranách textu se tak čtenář seznámí s návrhy na poněkud jinou cestou vývoje, než po jaké se ubíralo Česko v 90tých letech.

Lidé, kteří chtějí mít ve své knihovně vzpomínku na Josefa Vavrouška, si ji mohou objednat na adrese G+G, Biskupcova 78, 130 00 Praha 3, tel. 2 22 58 78 25 nebo 2 22 58 80 01.

Pavel Pečínka

Evropští zelení včera a dnes

Údělem zelené politiky od počátku bylo čelit matoucím tvrzením. Pro vyznavače světlých zítřků ekologové představovali reakcionářské šťouraly, pro ultraliberály zase nové vtělení nenáviděného státního intervencionismu. Zmatků neubýlo ani dnes. Na celosvětové úrovni jsme opakovaně bombardováni tvrzením, že připravovaná válka má vyprostit irácký lid ze zajetí Husajnovy diktatury. Ve skutečnosti ale chystaná akce spíše ukazuje, jak málo důvěry v možnost zajistit si do budoucna neobnovitelné zdroje tržně konformními způsoby chová zbylá supervelmoc, do jaké míry tedy v praxi spoléhá na hodnoty, k nimž se slovně hlásí. V měřítku České republiky zase část Unie svobody hodlá – podle slov jejího nového předsedy Mareše – vyprostit pojem „trvale udržitelný rozvoj“ ze zajetí levicových radikálů. Avšak vrabci na střeše si štěbetají, že jde nejspíše jen o další tápavý pokus nalézt politickou identitu jedné nepřítelů strany.

V této situaci kniha Pavla Pečinky „Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě.“ nabízí zvědavému čtenáři možnost vyrovnat se s populárními předsudky o tom, odkud se ti zelení vlastně vzali a kdo že jsou. Vyčerpávající a bohatě faktograficky podložený přehled dějin ekologicky orientovaných evropských stran mapuje čtvrtstoletou tradici zelené politiky s důkladností u nás dosud nevidanou a s velmi širokým záběrem. Rozšířený předsudek o zelených coby levicových radikálech nesnese konfrontaci s údaji ze Švýcarska, Francie, Švédska, Finska nebo Pobaltí, které dokládají mnohotvárnost a komplikovanost procesu vzniku ekologických stran v konkrétních místních podmínkách. Pečinka se dokonce věnuje i zeleným v zemích, jejichž příslušnost k Evropě je v geografickém či kulturním ohledu poněkud pochybná – na Islandu, v Turecku či v Albánii. Publikaci doplňují obsáhlé seznamy zdrojů a použitých zkratk.

Mezi mínusy patří grafické zpracování v nakladatelství G plus G: čísla stran uvedená v obsahu totiž nekorespondují se skutečným členěním textu. Je také otázkou, zda se autor přece jen neměl pokusit o podrobnější a jednotné tematické členění kapitol, které by čtenáři umožnilo vývoj v jednotlivých zemích snáze srovnat. Za poněkud zavádějící je třeba pokládat i samotný název „Zelená zleva?“. Byť vybaven otazníkem, přece jen sugeruje jakési obecné spojení zelených stran s levicí – a to v řadě případů (Skandinávie) není obhajitelné. Bývalo by bylo velmi dobré, kdyby Pečinka uvedl vlastní definici „levice“, neboť není tak docela jasné, co se pod tímto pojmem dnes rozumí. Mnozí mají za to, že tato politická orientace velmi těžce hledá tvář. Základna, z níž operovala tradiční levice – suverénně zdaňující národní stát – se rozpadá a takzvaná „Třetí cesta“ orientovaná na

informační společnost se postupně ukazuje jako neschopná čelit ekologicky a sociálně dezintegrativním tlakům globalizace.

Čínský filozof Lao-c' kdysi napsal: „Cesta Tao, jestliže má být cestou Tao, není nikdy neměnně trvalou Cestou“. Pečínkova studie, právem nazvaná „encyklopedií zelené politiky“ (Jan Keller), vskutku důkladně ukazuje, kdo zelení jsou a odkud přišli. Představuje je jako legitimní, čtvrtstoletou tradicí disponující proud uvnitř demokratických stranickopolitických systémů evropských zemí. Avšak kam mají zelení nyní jít, to se ani ze sebelepší analýzy jejich dosavadní cesty nedozvíme. Končí-li silnice v lesním průseku, nelze prostě dál pokračovat podél patníků. Jinak bychom se mohli ještě za deset či patnáct let s Kellerem ptát, „proč právě zelená politika stále zůstává i uprostřed rizikové společnosti ve stínu standardních politických stran“. A to už by bylo opravdu na pováženou.

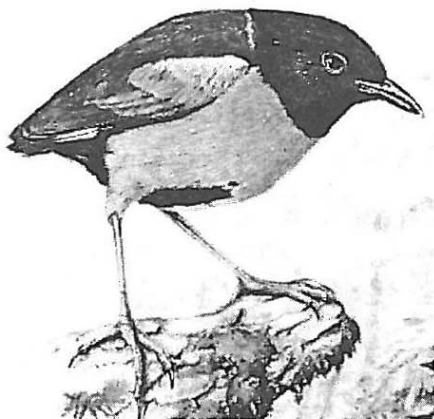
Mgr. Karel Dolejší, sociolog

Poznámka redakce:

V Česku jde prozatím o první titul, který se rozsáhlejším způsobem věnuje historii ekologických stran. Zájemci o publikaci (249 Kč) si ji mohou objednat na adrese nakladatelství: G plus G, Biskupcova 78, 130 00 Praha 3, tel. 2 22 58 78 25 nebo 2 22 58 80 01, fedcr@aplusg.cz nebo v knihkupectvích.

CIZOKRAJNÍ PTÁCI

Pity

Čeďed' pitovitych (*Pittidae*) se řadí do řádu pěvců (*Passeriformes*) a podřádu křikavých (*Tyranni*). Všechny pity jsou řazeny do rodu *Pitta*, který zahrnuje 30 druhů. Žijí v lesích a pralesích Afriky (např. pita angolská, *Pitta angolensis*), jižní Asie od Himálaje po Indonésii (např. pita nepálská, *Pitta nipalensis*), Nové Guineje (např. pita, Filipín (např. pita Steerova, *Pitta steerei*), Moluk (např. pita obrovská, *Pitta maxima*), jižního Japonska (např. pita nádherná, *Pitta nympha*), různých ostrovů v Tichém oceánu (např. pita červenobřichá, *Pitta*

erythrogaster) a Austrálie (např. pita hřmotivá, *Pitta versicolor*). Podle druhu dosahují velikosti os 14 do 30 cm a hmotnosti 40 až 220 g. Pity jsou převážně tedy velké převážně jako náš kos (např. pita kápoovitá, *Pitta sordida*, viz obr.), ale některé druhy jsou menší (např. pita červenohlavá, *Pitta arcuata*) nebo větší (např. pita modrá, *Pitta caerulea*). Oproti ostatním pěvcům mají poměrně zavalité tělo, silný a lehce zahnutý zobák, krátký krk, velmi krátký ocas a dlouhé nohy s velkými chodidly. Těmito adaptacemi jsou přizpůsobeny životu na zemi, odpočívají ale na stromech. Na stromy vylétují také v případě ne-bezpečí. Mají krátká a zaoblená křídla a vzduchem se pohybují rychlým a lehce trhavým letem. Většina druhů pit je zbarvena pestře různými kontrastními barvami, které mohou být u téhož druhu variabilní. Zbarvení samců a samic je rozdílné. V jejich zbarvení najdeme černou, bílou, červenou, modrou, hnědou, zelenou, fialovou, žlutou a béžovou barvu včetně různých přechodů.

Životním prostředím různých druhů pit jsou tedy tropické lesy a baš v nížinách i horách a některé druhy najdeme i ve vyšších nadmořských výškách. V jihovýchodní Asii žijí často v bambusových porostech. Potravu hledají na zemi od spadáným listům. Lesním mytínám a světlinám se vyhýbají. Živí se živočišnou potravou, převážně hmyzem a jeho larvami, měkkýši, červy a dalšími drobnými půdními živočichy. Žijí v párech a vlastnímu hnízdění předchází složitý tok, při kterém samečci ukazují většinou červeně, zeleně, modře, béžově nebo kropenatě zbarvenou spodinu těla. Tok se odehrává na nízko položených větvích a samečci některých druhů ho dokonce doprovází tanci. Po skočení toku stavějí oba partneři klenuté a miskovité nebo kulovité hnízdo z větviček, které vystylají suchou trávou, listům, mechem a peřím. Umísťují je na zem, na pařezy, mezi kořeny nebo na dřeviny nízko nad zemí. Některé druhy spojují stavební materiál hlínou a bahnem. Snůška obsahuje 3 až 5 bělavých (někdy 2 až 7) vajec s červenohnědým, fialovým nebo tmavě hnědým skvrněním. Na vejcích se střídají oba partneři 15 až 17 dní (podle druhu). Oba rodiče také společně krmí mláďata, která vylétují po 14 až 21 dnech (podle druhu). Mimo dobu rozmnožování žijí pity samotářsky.

Pity se často chovají v zajetí a výjimečně se zde i rozmnožují (např. pita devítibarvá, *Pitta brachyura*). Některé z nich patří mezi ohrožené druhy: pita Schneiderova (*Pitta schneideri*), pita luzonská (*Pitta kochi*), pita Elliotova (*Pitta ellioti*), pita Gurneyova (*Pitta gurneyi*), pita nádherná (*Pitta nympha*), pita kouřová (*Pitta superba*), pita Steerova (*Pitta steerei*) a pita černolící (*Pitta anerythra*).

RNDr. František Hanák

Obsah

ÚVODEM

- 1 Úvodní slovo – *Michal Vinkler*

ODBORNÉ ČLÁNKY

- 2 Výsledky satelitního sledování tahu čápů černých (*Ciconia nigra*) v Asii za sezónu 2002 - 2003 - *Miroslav Bobek, Lubomír Peške, Přemysl Rabas, František Pojer a Jaroslav Šimek*
- 6 Hnízdní ornitocenózy zámeckých parků v Bystřici pod Hostýnem, Přemyslovicích a Mořici – *RNDr František Hanák*
- 8 Strnad viničný (*Emberiza cia*) ve Slezsku a na střední Moravě - historie výskytu - *Jiří J. Hudeček, RNDr. František Hanák*

KRÁTKÁ SDĚLENÍ

- 12 Moták lužní (*Circus pygargus*) způsobil požár - *Jiří Šafránek*
- 13 Zapomenutý čáp bílý – *Eva Váňová*
- 14 Vyhodnocení hnízdní sezóny r. 2000 v budkách městských lesů a parků – *Ing. Jan Švéda*

RADY A NÁVODY

- 16 Ležatý sýkorník s chodbičkou – *Ing. Karel Zvářal*

PRO ZAČÍNÁJÍCÍ ORNITOLOGY

- 19 Představujeme ptačí druh – *Michal Vinkler*
- 20 Ornitologické vybavení - ornitologický deník – *Michal Vinkler*

LOKALITY

- 24 Záhlinické rybníky – *Jaroslav Zámečník*

ZE ZAHRANIČNÍCH PERIODIK

- 26 Excerpce (9) – *Michal Vinkler*

Z CEST A EXKURZÍ

- 32 Ornitologické poznámky z hor severní Itálie – *Michal Vinkler*

RECENZE

- 34 Josef Svoboda, Pavel Nováček: ROZHOVORY OD BAKEROVA JEZERA - na hranici reality, meta-reality a fikce (Atelier IM Luhačovice, 2002) – *Pavel Nováček*
- 35 Jan Keller: Přemýšlení s Josefem Vavrouškem – *Pavel Pečinka*
- 36 Evropští zelení včera a dnes – *Mgr. Karel Dolejší*

CIZOKRAJNÍ PTÁCI

- 37 Pity – *RNDr František Hanák*

Pozvánka na Evropský festival ptactva 4. – 5. října 2003

Evropské i světové festivaly ptactva, *European/World Birdwatch*, organizuje již od roku 1994 BirdLife International, mezinárodní sdružení dobrovolných organizací na ochranu ptactva. Zástupcem BirdLife International v České republice a tím i národním organizátorem je Česká společnost ornitologická (ČSO). Na letošním Evropském Festivalu se však v rámci sblížení obou organizací bude podílet i Moravský ornitologický spolek. Všichni členové MOSu, i jejich přátelé a známí, jsou proto srdečně zváni na některou z festivalových vycházek za ptactvem a podzimní přírodou.

Festivaly ptactva jsou ve sledování ptáků největší událostí roku. Lidé v počtu až několika desítek tisíc tráví víkendy v přírodě a poznávají krásu ptáků i krajiny. Kromě pozorování ptáků a seznámení s fenoménem ptačího tahu je cílem festivalů především upozornění na nutnost ochrany ptactva a jeho prostředí a následně i na celou ochranu přírody.

V České republice bude letos Evropský festival ptactva probíhat o víkendu 4.-5. října. ČSO společně s MOS k této příležitosti připraví po celé republice nejrůznější akce věnované zejména sledování ptáků. Účastníky vycházek budou doprovázet zkušení ornitologové, kteří budou nejen vysvětlovat jak pozorovat a určovat ptáky, ale také vyprávět o jejich životě, příčinách jejich ohrožení a možných způsobech ochrany. Na většině míst budou připraveny různé doprovodné programy, nejčastěji oblíbené ukázky odchytu a kroužkování ptáků. Zájemci si budou moci vybrat z bohaté nabídky propagačních a naučných tiskovin ČSO a MOS.

Seznam akcí společně s kontakty na organizátory naleznete v tomto čísle Ptáků kolem nás, dále také v Ptačím světě České společnosti ornitologické. Jelikož se však informace ještě upřesňují a někteří organizátoři nám potřebné informace ještě nenahlásili, doporučujeme Vám kontrolovat aktuální seznamy, které budou v průběhu září k dispozici na webových stránkách ČSO www.birdlife.cz a MOS www.iweb.cz/mos

Festival se bude konat nejen v České Republice, ale i v dalších evropských zemích a již v neděli 5. října odpoledne budou výsledky z České republiky i ostatních zemí nahlášeny evropskému koordinátoru akce – lucemburskému partneru BirdLife International. Již v pondělí 6. října budou mít organizátoři festivalu, sdělovací prostředky a další zájemci k dispozici předběžné celoevropské údaje o počtu akcí, účastníků i pozorovaných ptáků.

Evropský festival ptactva 4. – 5. října 2003

K shromáždění těchto informací je nutná spolupráce všech organizátorů, kteří by měli v průběhu neděle 5.10., nejpozději do 16:00, nahlásit do sekretariátu ČSO následující informace:

počet konaných akcí
počet účastníků (kolik z toho dětí)
počet pozorovaných ptačích exemplářů
3 nejpočetnější pozorované druhy
počet pozorovaných druhů

Informace je možno nahlásit e-mailem cso@birdlife.cz, telefonem **274 866 700** nebo faxem **274 866 700**

A jaká že je obliba této akce? V předchozím roce se vycházek na 35 místech České republiky zúčastnilo 946 osob, z toho nejméně 405 dětí. Pozorováno bylo 75 ptačích druhů ve více než 380000 exemplářích.

A jak to bylo v celé Evropě? Festival byl pořádán celkem v 31 zemích, výsledky však byly nahlášeny pouze z 20ti států, kde se na celkem 662 místech sešlo téměř 37 000 lidí. Ti dohromady sledovali téměř 1 milion ptačích jedinců. Festival představoval i určitou soutěž mezi pořádajícími zeměmi – nejvíce akcí (123) uspořádalo Maďarsko, nejvíce lidí (19 000) se sešlo ve Španělsku a nejvíce ptáků (400 000) sledovali účastníci ve Švédsku.

O tom, jak dopadl letošní Evropský Festival, kolik lidí vyrazilo o „festivalovém víkendu“ za ptáky do přírody v České republice a v Evropě se budete moci dočíst v dalším čísle Ptáků kolem nás a Ptačího světa. Dozvíte se i jaké byly nejsledovanější druhy i kolik druhů a exemplářů ptáků bylo sledováno. Nezbyvá než popřát všem krásné počasí a hodně nezapomenutelných ptačích zážitků v podzimní přírodě!

Lucie Stejskalová
tajemnice České společnosti ornitologické

Evropský festival ptactva 4. – 5. října 2003

Milí čtenáři časopisu Ptáci kolem nás,

Jménem prezidia MOS a redakce našeho časopisu bych Vás i já rád pozval na letošní Evropský festival ptactva, který je organizován společně s ČSO. Pod hlavičkou MOS se do této chvíle podařilo zorganizovat 6 různých akcí a pevně věřím, že jich nakonec bude před zahájením letošního Festivalu ještě více. Sekretariát ČSO do této chvíle obdržel od organizátorů informace o celé řadě připravovaných akcí a i tam jich ještě stále přibývá. Sledujte proto prosím aktuální přehled akcí na internetových stránkách MOS (www.iweb.cz/mos) nebo ČSO (www.birdlife.cz).

Všichni doufáme, že se rozhodnete navštívit některou z připravených akcí (ať už pořádanou MOS nebo ČSO) a strávíte tak příjemný den, bohatý na zážitky, ve společnosti ptáků a svých přátel.

*Michal Vinkler
hospodář MOS*

Seznam akcí organizovaných v rámci Evropského festivalu ptactva 2003

Plzeňský kraj

Blovice (PJ)

Sraz v neděli 28.9. v 9:00 na Hradišti u zámečku u ústí ulice směrem k silům a rybníku Poplužák. Ukázky odchyty a kroužkování ptáků. Ukončení akce do 12:00 hod. Pořádá Nepomucký ornitologický spolek (nos@zde.cz), vedou: Václav Kovář a Vojtěch Hájek, tel. 777 900 519.

Nepomuk (PJ)

Sraz v sobotu 27.9. v 9:00 před hotelem na nádraží v Nepomuku-Dvorci, vycházka za ptactvem směrem k Třebčicím, ukázky odchyty a kroužkování ptáků. Ukončení akce do 12:00 hod. Pořádá Nepomucký ornitologický spolek (nos@zde.cz), vedou: Václav Kovář a Vojtěch Hájek, tel. 777 900 519.

Boleveckého rybníka (Plzeň)

Sraz v sobotu 4.10. v 9.00 na hrázi Boleveckého rybníka (parkoviště na hrázi u silnice – občerstvení u vagónu). Ornitologická vycházka s ukázkou odchyty a kroužkování, zakončená exkurzí v areálu Záchrané stanice ptactva v Plzni – Doubravce. Opékání špekáčků, výstava ptačích lebek, vajec, vývrzků, kroužků,

Evropský festival ptactva 4. – 5. října 2003

krmítek, hnízd a budek, prohlídka léčebného zařízení, živí pacienti, odborný výklad.

V sobotu a neděli 4.-5.10. od 9.00 do 16.00 den otevřených dveří v areálu DES OP - Záchraně stanice živočichů (Plzeň – Doubravka). Kontakt: Karel Makoň (ptactvo@stb.cz), tel. 777 145 960, 377 460 088.

Kařezské rybníky, Rokycany (RO)

Sraz v sobotu 4.10. v 8.45 před nádražím ČD v Rokycanech. Po krátkém úvodu společným odjezdem vlakem v 9.12 do stanice Kařez, odtud vycházka ke Kařezským rybníkům, kde bude výklad ptáčích, kroužkování. Pořádá ZO ČSOP Rokycany, vede Pavel Moulis (pavel.moulis@tiscali.cz), tel. 371 722 686, 603 239 922.

Bor (TC)

Sraz v sobotu 4.10. v 7.00 u hlavní brány borského zámku. Trasa povede zámeckým parkem kolem rybníků k rybníku Tázný, v případě hezkého počasí až k rybníku Boreček. Ukázka odchyty a kroužkování ptáků, přednáška "Ptactvo okolí Boru". Vede Karel Machač, tel. 721 962 801.

Jivjanské rybníky, Holýšov (DO)

Sraz v neděli 5.10. v 7.30 před radnicí v Holýšově či v 8.00 na hrázi Jivjanského rybníka. Pořádá Holýšovský ornitologický klub, vede Jíří Schröpfer, tel. 732 370 036.

Klatovy (KT)

Sraz v sobotu 4.10. v 9:00 před hotelem Beránek na Rybníčkách. Vycházka za ptactvem s ukázkou odchyty a kroužkování ptáků. Ukončení akce do 12:00 hod. Pořádá Nepomucký ornitologický spolek (nos@zde.cz), vedou: Václav Kovář a Vojtěch Hájek, tel. 777 900 519.

Švihov u Klatov (KT)

Sraz v neděli 5.10. v 9:00 před radnicí ve Švihově. Vycházka za ptactvem s ukázkou odchyty a kroužkování ptactva. Ukončení akce do 11:30 hod. Pořádá Nepomucký ornitologický spolek (nos@zde.cz), vedou: Václav Kovář a Vojtěch Hájek, tel. 777 900 519.

Jihočeský kraj

České Budějovice (CB)

Sraz v sobotu 4.10 v 9.45 v Haklových Dvorech na konečné autobusu MHD č.1. Vede Petr Bürger (burger.p@seznam.cz), Jihočeské muzeum, tel. 387 311 528-9.

Kačlehy (JH)

Sraz v neděli 5.10. v 8.00 na hrázi Kačležského rybníka (autem přes Číměř či autobusem z Jindřichova Hradce v 7.15 na Novou Bystřici do stanice Hejlíček, dále 20 min lesní cestou kolem hájovny až k hrázi). Ukázka odchyty a kroužkování ptáků. Vede Oldřich Kankrlík, tel. 384 388 058.

Evropský festival ptactva 4. – 5. října 2003

Lásenice (JH)

Sraz v sobotu 4.10. v 7.30 na hrázi rybníka Lásenice-Stav. Ukázka odchyту a kroužkování ptáků. Vede Oldřich Kankrlík, tel. 384 388 058.

Chýnov (TA)

Sraz v sobotu 4.10. ve 13.00 na předměstí u prodejny. Vycházka na Turovecké rybníky. Vede Michael Strnad (strnad.cz@volny.cz), tel. 381 297 934.

Středočeský kraj

Vavřinecký rybník (KH)

Sraz bude v sobotu 27.9. v 9:00 na hrázi Vavřineckého rybníka na okraji obce Vavřinec. Vycházka povede kolem rybníka, proběhne pozorování a sčítání ptactva, též ukázka odchyту a kroužkování. Vedou: Jan Křivský, tel. 732 560 647, Josef Galbavý, tel. 723 089 675, Michal Kavka, tel. 604 132 324.

Blatno (RK)

Sraz v sobotu 4.10. v 9.15 na stanici ČD Blatno u Jesenice. Vycházka k Jesenickým rybníkům do cca 12.00. Při příznivém počasí ukázka odchyту a kroužkování ptáků. Vede Milan Tichai (milan.tichai@seznam.cz), tel. 608 301 387.

Praha

Praha – Trója

Sraz v sobotu 4.10. v 8.30 před vchodem do zoologické zahrady. Vycházka podél Vltavy. Vede Jaroslav Cepák, tel. 271 961 256 (Kroužkovací stanice NM), Lucie Stejskalová, tel. 274 866 700 (sekretariát ČSO).

Praha – Chodov

Sraz v sobotu 4.10. v 7:00 na zastávce Petýrkova – autobusové linky 122 a 177 (přestup možný z metra C). Procházka za ptáky Kunratickým a Michelským lesem. Ukázka odchyту a kroužkování ptáků. Vede Michal Vinkler, tel. 581 215 012, mobil: 606 50 43 49. Pořádá MOS.

Praha – Hostivař

Sraz v neděli 5.10. v 7:00 na zastávce Selská – autobusová linka 177 (přestup možný z metra C). Pozorování ptáků v okolí Hostivařské nádrže. Vede Michal Vinkler, tel. 581 215 012, mobil: 606 50 43 49. Pořádá MOS.

Ústecký kraj

Roudnice nad Labem (LT)

Sraz v sobotu 4.10. v 8.30 na kraji mostu na Karlově nám. v Roudnici nad Labem. Vycházka podél Labe (3 km) k tůni u Dobřínského háje. Pozorování ptáků, ukázky odchyту a kroužkování. Pořádá SEV Ciconia při ZO ČSOP a KaSS „Říp“ v Roudnici n.L. ve spolupráci s ČSO. Vede Stanislav Chvapil tel. 416 837 603.

Evropský festival ptactva 4. – 5. října 2003

Ve čtvrtek 2.10. od 18.00 přednáška „Naše sovy tajemné bytost“ s barevnými diapozitivy a nahrávkami ptačího zpěvu v KaSS „Říp“ v Roudnici n.L. Přednáší Stanislav Chvápil.

Liberecký kraj

Česká Lípa (CL)

Sraz v sobotu 4.10. v 8.00 před budovou Vlastivědného muzea v České Lípě, nám. Osvobození 297. Vycházka do okolí České Lípy - niva Ploučnice pod Holým vrchem, příp. slepé rameno Ploučnice v Dubici či Pekelské rybníky. Odchyt a kroužkování ptáků. V případě nepříznivého počasí přednáška v budově muzea na téma „Ptactvo Českolipska“. Vedou: Miroslav Honců (honců@muzeum.clnet.cz), tel. 487 824 145 a Karel Filip.

Pardubický kraj

Bohdanečský rybník (PU)

Sraz v sobotu 4.10. v 8.30 u mlýna. Pořádá patronátní skupina pro významné ptačí území Bohdanečský rybník, vede Martin Paclík (martin.paclik@post.sk).

Litomyšl (SY)

Sraz v neděli 5.10. v 7.45 na nádraží ČD v Litomyšli. Vycházka od rybníků Tržku přes Nedošínský háj, rybník Velký Košíř a zpět do Litomyšle. Pořádá DDM Litomyšl a ZO ČSOP Litomyšl, vede Lubor Urbánek, tel. 461 615 270, 461 615 813.

Opatovské rybníky (SY)

Sraz v sobotu 4.10. v 9.00 na stanici ČD Semanín. Vycházka k největším z rybníků Opatovské soustavy: Hvězdě a Novému rybníku. Vede Milan Janoušek (janousek.sy@seznam.cz), tel. 604 977 098.

Žehuňský rybník (SY)

Sraz v sobotu 4.10. v 8.00 na hrázi u přepadu. Vycházka kolem rybníka až po obec Zbraň. V případě příznivého počasí ukázka odchytu a kroužkování ptáků. Pořádá ZO ČSOP Litomyšl, vede Lubor Urbánek, tel. 461 615 270, 461 615 813.

Vysočina

Jihlava (JI)

Sraz v sobotu 4.10. v 8.00 na hrázi Helerova (Panského) ryb. na Dolině v Jihlavě. Dopolední vycházka do okolí Jihlavy. Pořádá ČSOP Jihlava. Kontakt: Vojtěch Kodet, tel. 608 036 024.

Žďár nad Sázavou (ZR)

Sraz v sobotu 4.10. od 9.00 do 16.00 v EIC SCHKO Žďárské vrchy, Krátká u Sněžné 2. Projekce filmů s ornitologickou tematikou, ukázka odchytu, umělých hnízdních dutin. Kontakt: Jaromír Čejka, tel. 604 234 716.

Jihomoravský kraj

Rybník Nesyt, Sedlec u Mikulova (BV)

Sraz v sobotu 4.10. v 8.00-8.30 na zastávce ČD Sedlec u Mikulova. Vycházka k rybníku Nesyt, ukázka odchyty a kroužkování ptáků. Pořádá CEV Pálava (cev@palava.cz), ZO ČSOP 56/15. Vede Josef Chytil tel. 519 510 585, 625 510 585.

Zlínský kraj

Záhlinické rybníky, Záhlinice (KM)

Sraz v sobotu 4.10. v 7:30 u Kostela v Hulíně a v 8:00 u hospody: „U Čápa“ v Záhlinicích. Pozorování ptactva a za dobrého počasí i ukázka odchyty. Spojení vlakem z Přerova v 7:23, z Otrokovic v 7:31. Pořádá MOS. Vede Pavel Šálek, tel.: 573 350 995, mobil: 606 541 859.

Olomoucký kraj

Tovačovské rybníky, Tovačov (PR)

Sraz v sobotu 4.10. v 7:30 u sádek. Pozorování ptactva a ukázka odchyty. Odjezd z Přerova v 6:50, autobusová zastávka č. 13. Pořádá MOS. Vede Jiří Polčák, tel.: 581 738 127, mobil: 737 716 979.

Mohelnice (SU)

Sraz v neděli 5.10. v 7:30 na mostě přes řeku Moravu u pískovny. Spojení vlakem: z Přerova v 6:05 (z Olomouce v 6:29) a ze Zábřehu na Moravě v 6:34. Ukázka odchyty a kroužkování ptactva. Vede Ondřej Černý, tel.: 583 412 426, mobil: 776 741 832. Pořádá MOS.

Výstava: "Fotografie ptáků střední Moravy", Přerov (PR)

Autor: Ing. Adolf Goebel, Ph.D, tel.: 581 203 136, mobil: 776 064 743

Místo konání: Moravská ornitologická stanice Muzea Komenského v Přerově (Bezručova ul.). Zahájení: v neděli 5.10. v 10:00. Pořádá MOS.

Moravskoslezský kraj

Ostrava-Heřmanský stav

Sraz v sobotu 4.10. v 8.30 před dolem Heřmanice, zastávky autobusu č.49 a trolejbusu č.103, 106. Pořádá Slezská ornitologická společnost, pobočka ČSO ve spolupráci s Arnikou. Kontakt: Zdeněk Polášek (zdenus.p@seznam.cz), tel. 724 036 187 a Jan Hartl, tel. 602 500 588.

Karviná-Staré Město (KI)

Sraz v sobotu v 8.00 u hájenky v Karviné-Starém Městě. Pořádá Slezská ornitologická společnost - pobočka ČSO, vede Kurt Rusek, tel. 603 449 367.

Evropský festival ptactva 4. – 5. října 2003

Jistebnické rybníky (NJ)

Sraz v sobotu 4.10. v 7:05 na vlakové zastávce v Jistebníku. Spojení vlakem:
z Přerova v 5:58, z Ostravy v 6:32 a z Nového Jičína v 6:16. Vede Jaroslav
Zámečník, tel.: 581 201 202, mobil: 776 286 077. Pořádá MOS.

Ornitologický deník na PC

AVES 2000

Program AVES 2000 vznikl doplněním a úpravou programu FAUNA 2000, který je používán entomology. Oba programy jsou produktem české firmy P & M SOFTWARE.

Program FAUNA 2000 vznikl na základě potřeby zjednodušit a zpříjemnit veškeré činnosti související s faunistickými výzkumy a zpracování dat o výskytu jednotlivých druhů živočichů. Program je určen k evidenci a zpracování faunistických údajů vedených na faunistických kartách nebo v ornitologických denících.

Ornitologická verze - AVES 2000 vznikla na popud Moravského ornitologického spolku a je ve stádiu ověřování a vývoje. Kolektiv spolupracujících ornitologů se postupně vytváří a proto jsou vítáni další ornitologové, kteří chtějí přispět svými poznatky a radou ke zkvalitnění programu.

AVES 2000 umožňuje:

- snadné zapisování do druhových karet, opravy a mazání zápisů,
 - pořizování exportních souborů (výpisů) dat dle Vámi definovaných kritérií,
 - ukládání exportních souborů ve formátech *.TXT a *.RTF pro další zpracování a publikování,
 - snadnou výměnu dat na disketách mezi jednotlivými uživateli,
 - tvorbu a tisk síťových map,
 - evidenci a snadné prohledávání literárních pramenů.
- Programu obsahuje kompletní databázi větších obcí ČR včetně zeměpisných souřadnic a čísel čtverců.

Cena programu: 1.700,- Kč.

Demoverzi zasíláme po obdržení 80,- Kč složenkou,
členům MOS po uvedení členského čísla zdarma.

Demoverzi a podrobné informace si můžete objednat písemně,
telefonicky nebo e-mailem u:

**Moravského ornitologického spolku,
P. O. Box 65, 751 52 Přerov 1,
tel./fax: 581 203 150, e-mail: mos@iweb.cz**

Kam na exkurzi

Během roku 2003 proběhnou následující ornitologické exkurze, určené nejen pro členy MOS, ale i nejširší okruh zájemců z řad veřejnosti. Povedou je zkušení ornitologové a zejména začínající kolegové se na nich mohou seznámit jak s celou řadou druhů ptáků, tak i s konkrétními lokalitami, na nichž je možno pozorovat a poznávat naše ptáky.

V případě nepříznivého počasí se exkurze nekonají.

datum čas srazu	místo srazu	místo exkurze (odjezd)	vedoucí exkurze vhodné pro okresy
13. září 8.00 - 16.00 hod.		Moravská ornitologická stanice Přerov, Bezručova 10	Dr. František Hanák
Den otevřených dveří (vstup zdarma)			
4. října Sraz 7:30 u sádek		Tovačovské rybníky odjezd v 6.50 z Přerova,	Jiří Polčák autobusová zast. č. 13 PR, OL, PV
11. listopadu Sraz 7:30 u sádek		Tovačovské rybníky odjezd v 6.50 z Přerova,	Jiří Polčák autobusová zast. č. 13 PR, OL, PV

Ptáci kolem nás 2/2003 (Moravský ornitolog 1992-1995)

čtvrtletník pro ornitology, ochránce přírody a milovníky ptactva • vydává Moravský ornitologický spolek • adresa redakce: M.O.S., P. O. Box 65, Čapky Drahlovského 3, 751 51 Přerov 1, tel./fax: 581 203 150, e-mail: mos@iweb.cz, <http://www.iweb.cz/mos> • šéfredaktor RNDr. František Hanák • zástupce šéfredaktora Michal Vinkler, redakční rada: František Cigánek, Václav Plšek, Jiří Polčák, Jiří Šafránek, Ing. Jiří Šírek, Nevyžádané rukopisy, foto a kresby se nevracejí • Uveřejněné články nemusejí vyjadřovat názor redakce. Za obsah a pravdivost údajů odpovídá autor příspěvku. Vydavatel si vyhrazuje právo publikované materiály zveřejňovat také na Internetu a CD-rom • mezinárodní indexové číslo - 47531 • registrační číslo - PR 19 • ISSN 1212 - 3374 • náklad 2000 výtisků • neprodejně - zdarma pro členy a přátele MOS • červen 2003

Na obálce: Čáp černý (*Ciconia nigra*). Foto

GÉRARD JADOUL

Ekocentrum MOS

MORAVSKÝ ORNITOLOGICKÝ SPOLEK
Čapky Drahlavského 3, 750 65 PŘEROV
Tel./fax: 581 203 150, e-mail: MOS@iweb.cz

Provoz Ekocentra MOS podporují:

MĚSTO PŘEROV

